

JAARVERSLAG 1999

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	5
 Bestuurlijke samenstelling	
Stichtingsbestuur	7
Adviesraad Opleidingen	7
Stichtingsbestuur Fonds Clingendael	8
 Onderzoek	9
Algemeen	9
Het Nederlandse buitenlands en veiligheidsbeleid	11
Het proces van Europese integratie, mede in relatie tot de omgeving	12
Conflict- en veiligheidsvraagstukken	13
Het functioneren van het multilaterale bestel	16
Overige activiteiten	16
 Opleidingen	19
Cluster Internationale Betrekkingen en Diplomatie	20
Cluster Europese Samenwerking	21
Cluster Internationale Veiligheid en Conflictsituaties	22
Overige activiteiten	23
 Bedrijfsvoering	25
Logistiek en Organisatie	25
Financiën	25
Jaarrekening 1999	26
Personeel	26
Bibliotheek/Documentatie (Bidoc)	27
 Stafbureaus	29
Externe Betrekkingen	29
Internationale Spectator	30

Informatievoorziening	31
Ondernemingsraad	33
Bijlagen	
I Activiteiten:	37
(a) Afdeling Onderzoek	39
(b) Afdeling Opleidingen	42
(c) Stafbureau Externe Betrekkingen	52
(d) Afdeling Bibliotheek & Documentatie	56
(e) Optreden elders	58
II Individuele bijdragen staf Clingendael	61
III Staf Clingendael	75

INLEIDING

.....

De leiding van het Instituut ziet met voldoening terug op de verrichtingen in het verslagjaar. Zowel de omvang als de kwaliteit van de geplande activiteiten heeft aan de verwachtingen beantwoord. Het streven naar het bereiken van nieuwe doelgroepen in de Nederlandse samenleving is ten dele geslaagd. Zo zijn bijeenkomsten georganiseerd waaraan vertegenwoordigers van het Nederlandse Rode Kruis, vluchtelingen- en mensenrechtenorganisaties alsmede de sector van de ontwikkelingssamenwerking hebben deelgenomen. Ook zijn meer contacten gelegd met diverse studentenverenigingen. Afgewacht zal moeten worden in hoeverre deze activiteiten zullen leiden tot meer blijvende relaties. Clingendael heeft verder enige veelbelovende initiatieven genomen om onderdelen van het bedrijfsleven meer aan het Instituut te binden. Overleg is gestart met o.a. Pfizer International en KPN over mogelijkheden van dienstverlening door Clingendael.

In het afgelopen jaar is ook een omvangrijk beroep gedaan op de voorlichtende taak van het Instituut. De oorlog in Kosovo heeft ertoe geleid dat medewerkers van Clingendael talrijke malen op het Nederlandse en ook het Vlaamse televisiescherm zijn verschenen. Waar het oordeel van opinieleiders en kijkers op de commentaren en andere bijdragen van deze medewerkers onverdeeld positief is geweest, is een en ander zeer ten goede gekomen aan de bekendheid en de reputatie van het Instituut bij het grote publiek. Ondanks deze inspanningen voor de media, die uiteraard niet voorzien waren, is de totale onderzoeksproductie weer zeer groot geweest. De Clingendael-publicatie *Krijgsmacht of Vredesmacht?*, met als centrale thema de beperkte inzetbaarheid van de Nederlandse krijgsmacht, heeft een belangrijke rol gespeeld in de openbare discussie over het toekomstige defensiebeleid van het Nederlandse kabinet. Een tweetal Engelstalige publicaties van de *Conflict Research Unit* (CRU) over 'peacekeeping' en 'conflict prevention' plaatste het conflictonderzoek dat in Clingendael wordt uitgevoerd, nadrukkelijk in de internationale etalage. Het boek over het conflict in Kosovo, waarvan in 2000 ook een Engelse bewerking zal verschijnen, beleefde snel na zijn verschijnen een tweede druk. Het Instituut nam zijn beleidsadviserende taak vooral waar op het terrein van de institutionele vormgeving van de zich uitbreidende Europese Unie.

Ook de afdeling Opleidingen beleefde een uitstekend jaar, niettegenstaande het feit dat (voorlopig) afscheid moest worden genomen van de opleiding voor jonge, overplaatsbare beleidsambtenaren van het Ministerie van Buitenlandse Zaken ('het klasje'). Verschillen van inzicht tussen het ministerie en Clingendael over doelstellingen en inhoud van de opleiding maakten deze uitkomst welhaast onvermijdelijk. Het Instituut vertrouwt erop dat in de toekomst een nieuwe basis kan worden gelegd waarop jonge beleidsambtenaren van BZ opnieuw in Clingendael hun eerste professionele vorming ontvangen. De afdeling Opleidingen heeft overigens flexibel op de nieuwe situatie gereageerd door nieuwe producten te ontwikkelen. Mede doordat een voortgaande groei in opleidingsactiviteiten ten behoeve van de vakdepartementen viel te constateren, werd het wegvallen van de inkomsten uit het 'klasje' ruimschoots gecompenseerd. De afdeling werd verder betrokken bij overleg om te komen tot vele nieuwe opleidingen, zoals één voor integraal veiligheidsbeleid, waarbij recht wordt gedaan aan externe en interne aspecten van veiligheid. Ook onderhield zij een vruchtbare relatie met de Algemene Bestuursdienst (ABD) en andere (semi-) overheidsinstellingen.

Het bureau externe betrekkingen richtte zich vooral op consultancy en de uitvoering van seminars over internationaal onderhandelingen in een groot aantal landen in Oost-Europa, Noord-Afrika en Azië. Aan het door de EU bekostigde opleidingproject in Kazakstan, dat onder de verantwoordelijkheid van dit bureau valt, hebben vele Clingendael-medewerkers een bijdrage geleverd. Door de goede zorgen van het bureau is ook voor het eerst in de geschiedenis van het Instituut een tweetal 'newsletters' verschenen. Het ligt in de bedoeling hiermee in de komende jaren door te gaan, opdat de vele relaties van Clingendael beter worden geïnformeerd over wat er in het Instituut gaande is. De aanstelling van een hoofd Interne Bedrijfsvoering op een nieuwe functie heeft duidelijk haar vruchten afgeworpen. De kwaliteit van de uitvoering van het financiële beheer is aanzienlijk verbeterd, hetgeen mede heeft geleid tot een versterking van de liquiditeitspositie van Clingendael.

In de tweede helft van het jaar zijn de prestaties van Clingendael geëvalueerd door een extern organisatiebureau, dat daartoe een opdracht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken had ontvangen. Een en ander vloeide voort uit de nieuwe Kaderwet Subsidieverlening, die voorschrijft dat alle subsidieontvangende instellingen en organisaties eens per vijf jaar aan een onafhankelijk oordeel worden onderworpen. Het definitieve rapport is aan het einde van het verslagjaar verschenen. De leiding van het Instituut is verheugd over het gunstige oordeel over de kwaliteit van het werk dat in Clingendael wordt geleverd. Tegelijk is zij echter bezorgd over het pleidooi dat in het evaluatierapport wordt gevoerd voor de invoering van een vorm van 'outputfinanciering', die de leiding van het ministerie vindt passen in een nieuwe 'bekostigingsfilosofie' van het Ministerie van Financiën. Clingendael wijst een dergelijk systeem op principiële en op praktische gronden af. Met de secretaris-generaal van het Ministerie van Buitenlandse Zaken is afgesproken dat een gemengde werkgroep van BZ en Clingendael zal nagaan of een formule kan worden gevonden waarmee beide partijen in de toekomst kunnen leven.

Aan het bestuurlijke front is een nogal ingrijpende beslissing genomen, te weten de afschaffing van de Raad van Toezicht. Deze beslissing was het gevolg van de gewijzigde opstelling van het Ministerie van BZ ten aanzien van de vertegenwoordiging in lichamen van organisaties die van hetzelfde ministerie subsidie ontvangen. Het ministerie is tot het inzicht gekomen dat sprake kan zijn van een ongewenste vermenging van de verschillende verantwoordelijkheden van subsidieverschaffer en van ontvanger. Hoewel het profiel van de Raad van Toezicht door de jaren heen vrij laag is geweest, is het Instituut zijn voorzitter en zijn leden toch veel dank verschuldigd voor een aantal belangrijke besluiten die de Raad heeft genomen en de vele welgemeende adviezen die van hem zijn uitgegaan.

In het Algemeen Bestuur deed mr A.P.R. Jacobovits de Szeged zijn intrede als vice-voorzitter. De samenwerking met de nieuwe penningmeester cdra b.d. drs B. de Ruiter verliep vlekkeloos. De Ondernemingsraad heeft de leiding van het Instituut opgeroepen tot het voeren van een proactief personeelsbeleid en o.a. aangedrongen op duidelijker verlof- en wachtgeldregelingen. Ook is herhaaldelijk aandacht geschonken aan een aantal ARBO-aanbevelingen.

De financiële positie van het Instituut blijft grote waakzaamheid vergen. Naast een stijging in de volume van vooral opleidingsactiviteiten heeft een scherpe bewaking van de kosten ertoe bijgedragen dat het verslagjaar met een klein positief resultaat kon worden afgesloten.

A. van Staden
Directeur

BESTUURLIJKE SAMENSTELLING

Stichtingsbestuur

Aan het eind van het verslagjaar was de samenstelling van het Bestuur als volgt:

prof.drs R.F.M. Lubbers (voorzitter)
prof.dr H.J.G. Beunders
generaal der genie b.d. P.J. Graaff
mr A.P.R. Jacobovits de Szeged (vice-voorzitter)
prof.dr R. Kroes
prof.dr G. Lycklama à Nijeholt
cdra drs B. de Ruiter (penningmeester)
mr D.H. baron von Maltzahn
drs J.M. de Milliano
mr P.A. Wackie Eysten
prof.dr D.J. Wolfson
prof.dr A. Van Staden (secretaris)

Adviesraad Opleidingen (v.h. Cursus Program Commissie)

Aan het eind van het verslagjaar was de samenstelling van de Adviesraad als volgt:

mr P.J.H. Jonkman (voorzitter)
prof.dr R.Th.J. Buve
Intkolmarns J.A. Dijkstra
mw mr drs I.M. Haisma
prof.mr T. Heukels
drs H. van de Klomp
drs C.T.M. Kouwenaar
drs P.W. Meerts
dr H. Renner
ktz drs H.M.H. Satijn
drs R.S. Ton
prof.dr R. de Wijk

Briggen mr O. van der Windt

Stichtingsbestuur Fonds Clingendael

Aan het eind van het verslagjaar was de samenstelling van het Bestuur als volgt:

prof.mr drs H. Langman (voorzitter)

dhr H.J. Neuman

mr W.O. Russell

cdra drs B. de Ruiter (penningmeester)

M.E.R. barones de Vos van Steenwijk-Groeneveld, lic.

prof.dr A. van Staden (secretaris)

ONDERZOEK

Algemeen

In 1999 is de thematische clustering, zoals die in 1997 werd geformuleerd, overeenkomstig de aankondiging in het beleidsplan 1999 verder aangescherpt. Het zogeheten conflictonderzoek - waarin de diverse oorzaken van inter- en in het bijzonder intra-statelijke conflicten centraal staan- en het onderzoek naar de mogelijkheden die de internationale gemeenschap ter beschikking staan om met behulp van het veiligheidspolitieke instrumentarium conflicten te beheersen en te kanaliseren, is geïntegreerd onder de noemer van *conflict- en veiligheidsvraagstukken*. Zoals eveneens in het beleidsplan 1999 werd aangekondigd, ligt het in de bedoeling het onderzoek naar de internationaal-economische verhoudingen toe te spitsen op het functioneren van (delen van) het *multilaterale bestel*. Met deze aanpassingen concentreert het onderzoek zich op de volgende hoofdonderwerpen:

1. *Het Nederlandse buitenlands en veiligheidsbeleid.*
2. *Het proces van Europese integratie, mede in relatie tot de omgeving.*
3. *Conflict- en veiligheidsvraagstukken.*
4. *Het functioneren van het multilaterale bestel.*

Uitgangspunt in zowel opzet als uitvoering van het onderzoeksprogramma is het analyseren van het Nederlandse buitenlandse beleid in brede zin - d.w.z. inclusief het veiligheids-, defensie- en ontwikkelingsbeleid zoals dat zowel bilateraal als multilateraal vorm krijgt - *in wisselwerking met* zich in de internationale omgeving van Nederland voordoende en voor het Nederlandse buitenlandse beleid relevante ontwikkelingen. Het primaire accent ligt daarbij op de Europese Unie als de eerste schil van het Nederlandse buitenlandse beleid; een schil die met de inwerkingtreding van de laatste fase van de EMU, de komende uitbreidingen en de in 1999 genomen initiatieven om het externe veiligheidsprofiel van de Unie te versterken, slechts aan betekenis heeft gewonnen.

Met de verdieping van het Europese integratieproces en de aanscherping van de veiligheids-politieke dimensie en ambities van de Unie komen ook de externe relaties van de Unie prominenter in beeld. Dit geldt bij voorbaat voor de toetredingskandidaten. Maar ook Europese landen die zich nog niet die status hebben verworven - in het bijzonder landen in de Balkan-regio - vragen mede als gevolg van de Kosovo-crisis nadrukkelijker de aandacht van de Unie en zijn daarmee hoog op de Nederlandse buitenlands-politieke agenda gekomen. De Kosovo-crisis heeft bovendien nog eens de betekenis van de transatlantische relatie onderstreept. En dit in een periode waarin de Europees-Amerikaanse betrekkingen de invloed ondergaan van de invoering van de Euro als Europese eenheidsmunt en van de plannen om tot een autonome Europese militaire interventiecapaciteit te komen. Plannen die in het bijzonder Nederland voor een aantal potentieel lastige vragen plaatsen. Met het conflict in Kosovo en de NAVO-interventie is tegelijkertijd de nog immer cruciale positie van Rusland binnen Europa geaccentueerd. De Nederlandse mogelijkheden om een zelfstandig beleid met betrekking tot Rusland te voeren zijn uiteraard beperkt. Maar Nederland maakt deel uit van het Atlantisch bondgenootschap, dat

druk zag komen te staan als gevolg van de relatie met Rusland onder zware onenigheid over het te voeren beleid inzake Kosovo en Servië. De scherpere veiligheidspolitieke profilering van de EU zal bovendien -in samenhang met de aanstaande uitbreiding- de Unie uitdagen een zelfstandiger beleid inzake Rusland te voeren; een beleid waarvoor Nederland als lidstaat medeverantwoordelijk zal zijn. De complexiteit en gevoeligheid van de vraagstukken die daarbij aan de orde zijn, worden o.a. geïllustreerd door de conflicten in de Kaukasus.

Met deze laatste overwegingen is ook de *geografische* accentuering binnen de onderzoeksthema's weergegeven. Deze concentreert zich in algemene zin op de Nederland omringende landen, in het bijzonder Duitsland, België, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk, de relatie tussen de Europese Unie en de Verenigde Staten, Rusland, de toetredingskandidaten voor EU en NAVO, de Balkan-regio, Noord-Afrika en het Midden-Oosten. Binnen het onderzoek naar conflictorzaken in de derde wereld (CODW) gaat daarnaast bijzondere aandacht uit naar West-Afrika, Midden-Amerika en Zuid-Azië.

In de uitvoering van het onderzoeksprogramma wordt zoveel als mogelijk gestreefd naar aansluiting bij de *actualiteit* en naar het verzekeren van een optimale *beleidsrelevantie*. Dit streven verklaart ook een aantal accenten in het onderzoek zoals dat in het verslagjaar is verricht. Ten eerste moet gewezen worden op het Kosovo-conflict, dat tot een zeer groot beslag op de betrokken onderzoekers heeft geleid, in het bijzonder - zoals ook in de inleiding al is gememoreerd - in de vorm van het verzorgen van commentaar ten behoeve van de *media*. In het vervolg daarop is veel aandacht besteed aan het vraagstuk van stabilisatie van de Balkan op langere termijn, zowel in de vorm van publicaties als door middel van (beleids-)seminars. In dit kader moet ook gewezen worden op de activiteiten van de afdeling Onderzoek met betrekking tot de (her-)formulering van het Nederlandse defensiebeleid, dit in reactie op de door het kabinet gepresenteerde *hoofddlijnennotitie*. Ook de in 1999 ontwikkelde initiatieven voor een zelfstandige Europese militaire capaciteit hebben de nodige aandacht van de afdeling Onderzoek gevergd, o.a. in de vorm van publicaties. Tot slot moet gewezen worden op de uitwerking van een tweetal in het onderzoeksplan 1999 aangekondigde onderwerpen die bijzondere aandacht verdienen, te weten: *nieuwe veiligheidsrisico's* in de internationale betrekkingen en de *Europeanisering* van de Nederlandse staat en samenleving. In het hierna volgende naar thema ingedeelde verslag zal worden aangegeven hoe tijdens de verslagperiode aan deze ambitie inhoud is gegeven.

Ook in 1999 heeft zich een aantal personele veranderingen binnen de afdeling onderzoek voorgedaan. Ten eerste moet hier de pensionering van S. Rozemond worden vermeld, die als adjunct-directeur, hoofd van de afdeling onderzoek en onderzoeker gedurende zijn verblijf op Clingendael een belangrijke rol heeft gespeeld in het onderzoek, in het bijzonder inzake het Nederlandse buitenlandse beleid en het proces van Europese integratie. In 1999 verliet ook K. van Walraven het instituut. Van Walraven heeft zich binnen de zogeheten Clingendael *Conflict Research Unit* (CRU) - de eenheid die binnen de afdeling Onderzoek verantwoordelijk is voor het onderzoek inzake conflictorzaken (CODW) - vooral beziggehouden met onderzoek naar de mogelijkheden tot *early warning en conflict preventie*. Een tweede personele verandering betrof de komst van B. Kreemers, die gedetacheerd door het Ministerie van Defensie onderzoek verricht op het gebied van het Europese defensiesamenwerking met het accent op de defensie-industrie en materieelaanschaf. In 1999 trad ook W. Veenstra tot CRU-team toe. Veenstra - gedetacheerd door het Ministerie van Buitenlandse Zaken - doet onderzoek naar modaliteiten van machtsdeling binnen gesegmenteerde samenlevingen en het effect ervan op conflictpatronen. Verdere veranderingen betroffen de benoeming van R. de Wijk tot deeltijd-hoogleraar aan de KMA en bijzonder hoogleraar aan de Universiteit Leiden. J.Q.Th. Rood werd in het voorjaar van 1999 benoemd tot bijzonder hoogleraar aan de Universiteit Utrecht. Tot slot werd C. van der Linde met ingang van 1 januari 2000 benoemd tot deeltijd-hoogleraar aan de Universiteit Leiden in de Internationale Politieke Economie en de internationale oliemarkten. Deze benoemingen accentueren het streven van het Instituut de banden met de wetenschappelijke wereld aan te halen en te intensiveren; een streven waarvan de in 1998 geïntroduceerde mogelijkheid tot aanstelling van universitaire medewerkers als *Clingendael-fellow* een eerste uitdrukking vormde.

Het Nederlandse buitenlands en veiligheidsbeleid

Zoals in het onderzoeksplan voor het jaar 1999 is aangegeven, wordt buitenlands beleid in het Clingendael-onderzoek breed geïnterpreteerd. Het gaat onder deze noemer om het externe optreden van Nederland en de inzet van de daartoe beschikbare instrumenten binnen enerzijds zowel multilaterale als bilaterale kaders en door anderzijds alle bij het beleid betrokken departementen. Dit uitgangspunt weerspiegelt het streven naar een integraal buitenlands beleid en impliceert dat naast het gebruik van diplomatieke middelen, ook de inzet van de krijgsmacht, het instrumentarium van ontwikkelings-samenwerking, economische instrumenten van buitenlands beleid, etc. in de analyse van het extern beleid worden verdisconteerd.

In het onderzoek naar de oriëntatie en inhoudelijke accenten van het buitenlands beleid is de afgelopen jaren veel aandacht uitgegaan naar het ambitieniveau van Nederland binnen vooral de EU (zie eerdere jaarverslagen). Deze lijn heeft in 1999 een verdere uitwerking gekregen in het onderzoek naar en een publicatie over *neo-bilaterale* accenten in het buitenlands beleid. Daarbij stond de vraag centraal naar de reeds eerder ingezette maar vooral onder het eerste kabinet Kok aangezette versterkte aandacht voor de bilaterale betrekkingen met de medelidstaten binnen de EU. Dit onderzoek heeft geresulteerd in de door A. Pijpers geredigeerde bundel *Nederland zoekt het tweegesprek; neo-bilaterale accenten in de Europese politiek* (Clingendael-notitie). In 1999 heeft dit project een vervolg gekregen in onderzoek naar coalitiepatronen in de Europese Unie, waarover in december 1999 in samenwerking met de Trans European Policy Studies Association (TEPSA) een internationale conferentie werd belegd (zie ook thema Europese integratie). Vanuit het perspectief van het Nederlandse buitenlandse beleid is in dit project aan de orde of en in hoeverre sprake is van specifieke (thematisch dan wel naar land) coalitieverhoudingen binnen de Unie, waarop het bilaterale instrumentarium kan worden toegesneden. De oriëntatie van het Nederlandse buitenlandse beleid - maar dan vanuit een historisch perspectief - stond ook centraal tijdens een colloquium waarop de persoon van Luns als minister van buitenlandse zaken werd besproken, en waarbij vooral aan de orde was in hoeverre Luns als minister een betekenis had die de positie van Nederland oversteeg.

Naast de externe oriëntatie van het Nederlandse buitenlandse beleid heeft - als onderdeel van het genoemde aspect van de *Europeanisering* - ook de totstandkoming ervan met name waar het EU-dossiers betreft, veel aandacht gekregen. Zo is in 1999 een onderzoek begonnen onder de zogeheten vakdepartementen naar de intra- en interdepartementale coördinatie van hun Europa-beleid. Dit onderzoek bouwt o.a. voort op een studie die in 1998 is verricht ten behoeve van het ministerie van BZK. Het doel van dit onderzoek - dat in het kader van de taakgroep beleidsanalyse en Europese integratie in nauwe samenwerking met de afdeling opleidingen wordt verricht - is om de betekenis van het coördinatie-instrument voor de effectiviteit van de Nederlandse belangenbehartiging binnen de EU in kaart te brengen. De eerste resultaten van dit onderzoek worden in 2000 gepresenteerd.

Veel aandacht is in het verslagjaar besteed aan de inhoud van het Nederlandse defensiebeleid, in het bijzonder naar de in de zogeheten *Hoofdlijnennotitie* aangekondigde herstructurering van de Nederlandse defensie-inspanning, dit mede tegen de achtergrond van de wens tot snellere inzet van parate eenheden bij vredesoperaties. Op 24 maart werd de door van Staden, de Wijk, Zandee en Homan in reactie op de hoofdlijnennotitie geschreven publicatie *Krijgsmacht of Vredesmacht; keuzen voor de Nederlandse defensie in de 21e eeuw* gepresenteerd. Met als uitgangspunt de stelling dat de Nederlandse defensie-inspanning gerelateerd dient te zijn aan het Nederlandse ambitieniveau, wordt in deze publicatie een pleidooi gehouden voor versterking van de parate component ten behoeve van crisisbeheersings- en vredesoperaties. Deze studie vormde een onderdeel van de Clingendael-bijdrage aan de Strategische Toekomstdiscussie Defensie (STD). Daarnaast werden een seminar over de toekomst van de Nederlandse defensie en een publieksbijeenkomst met de minister van defensie als spreker georganiseerd en was de afdeling in juni 1999 in samenwerking met de Atlantische Commissie verantwoordelijk voor de organisatie van de slotbijeenkomst van de STD.

Ook andere aspecten van het Nederlandse buitenlandse beleid werden bestudeerd. Het gebruik van het Nederlandse ontwikkelingsinstrumentarium als middel ter voorkoming van conflicten vormt onderdeel van het CODW-project (zie hierna). Het Nederlandse Oost-Europa beleid kwam aan de orde

in de vorm van een bijdrage aan een evaluatie van het MATRA-programma ten behoeve van de Russische federatie en Hongarije. Tevens wordt door D. Leurlijk steun verleend aan de Tijdelijke Commissie Besluitvorming Uitzendingen die in opdracht van de Tweede Kamer onderzoek verricht naar de besluitvorming inzake uitzending van militaire eenheden bij vredesoperaties.

Voorts moet gewezen worden op activiteiten die de relatie met de buurlanden dan wel mede-lidstaten van de EU betreffen. Zo werd een aantal bijeenkomsten belegd die betrekking hadden op de Nederlands-Duitse relatie dan wel op politiek-maatschappelijke ontwikkelingen in Duitsland. R. Aspeslagh publiceerde daarnaast (i.s.m. H. Dekker) over de verhouding tussen beide landen in de vorm van het boek *Ein besonderes Verhältnis. Deutschland und die Niederlande* en publiceerde tevens een A-4 publicatie over de Nederlands-Duitse verhoudingen. In januari werd bovendien een internationale conferentie gehouden over het Duitse voorzitterschap van de EU, waarover ook een A-4 publicatie verscheen (redactie S. Raven). Het Finse voorzitterschap werd in juni tijdens een internationale conferentie besproken. Het verslag van deze conferentie werd onder redactie van H. Labohm als A-4 publicatie uitgebracht. De traditie van bilaterale Brits-Nederlandse bijeenkomsten werd op 28-29 oktober voortgezet met een in samenwerking met het *Royal Institute of International Affairs Chatham House* te Den Haag gehouden conferentie, waarop een reeks van bilaterale en Europese onderwerpen werd besproken. Tot slot werd op 22 februari in samenwerking met het bureau externe betrekkingen het seminar *United States and Benelux cooperation* belegd.

Het proces van Europese integratie, mede in relatie tot de omgeving.

Het onderzoek betreffende de Europese integratie richtte zich op een vier onderwerpen. Ten eerste, de komende uitbreiding van de Unie, mede in relatie tot het vraagstuk van institutionele hervorming en verdieping van de EU. Over de uitbreiding, in het bijzonder de vraag in hoeverre de Midden-Europese kandidaten in staat zullen zijn het *acquis* inzake migratie en asiel te absorberen, verscheen van de hand van H. van der Meulen de A-4 publicatie *Migratie en asiel in Centraal-Europa en de uitbreiding van de Europese Unie*. Het vraagstuk van de noodzaak en modaliteiten van institutionele hervorming is bij diverse gelegenheden en in diverse publicaties besproken. Daarbij werd o.a. de agenda van de komende *Intergouvernementele Conferentie* (IGC) aan de orde gesteld. Tevens werd ingegaan op de vraag of en in hoeverre de Unie zich zou kunnen terugtrekken op een aantal kerncompetenties.

Deze laatste vragen raken aan de *toekomst* van een zich verder uitbreidende EU. Dit onderwerp is in voorgaande jaren in de vorm van Clingendael-scenariostudies besproken. In 1999 kreeg dit een voortzetting tijdens de met de *Forward Studies Unit* van de Europese Commissie georganiseerde internationale conferentie *Scenarios Europe 2010; five possible futures for Europe*, waarbij een toekomststudie van de Europese Commissie werd besproken. Hierover zal in 2000 een door H. Labohm geredigeerde publicatie verschijnen. De democratische kwaliteiten van de Unie vormden onderwerp van discussie tijdens het met steun van het Voorlichtingsbureau van het Europese Parlement georganiseerde seminar *Europese Verkiezingen*. Mede op grond van het daar besprokene publiceerde A. Pijpers in oktober de A-4 publicatie *De mythe van het democratisch tekort*. Tijdens de conferentie *Op weg naar Tampere* werd de verdere ontwikkeling van de Unie op het terrein van justitie en politie-aangelegenheden behandeld, met nadruk op kwesties rondom asiel en migratie. Een gelijknamige publicatie onder redactie van B. Hoetjes verscheen in het najaar.

Een tweede onderwerp betrof de per 1 januari 1999 ingetreden derde en afsluitende fase van de EMU. Deze gebeurtenis vormde aanleiding voor de publicatie van het door de uitgeverij Lemma uitgegeven boek *Eurodebat*, waarin bijdragen van H. Labohm, A. Van Staden en J. Rood zijn gebundeld. Met de inwerkingtreding van deze laatste fase is het accent in het Europese debat verschoven naar het onderwerp van de sociaal-economische ordening, in het bijzonder het vraagstuk van loonvorming en arbeidsmarktflexibiliteit. Deze thematiek werd besproken tijdens het seminar *The Netherlands' polder model: does it offer any clues for the solution of Europe's socioeconomic flaws?* De bijdragen aan dit seminar, dat in samenwerking met De Nederlandsche Bank werd georganiseerd, zullen in 2000 in boekvorm (mederedacteur H. Labohm) worden gepubliceerd.

Als derde onderwerp moet het initiatief tot schepping van een autonome Europese militaire capaciteit genoemd worden. Dit onderwerp - zowel wat betreft de institutionele implicaties, de militair-operationele vereisten als de Nederlandse opstelling terzake - was inzet van de bijeenkomst *EVDI: de vraag naar het Nederlandse beleid* (i.s.m. de Atlantische Commissie). Over hetzelfde thema publiceerden B. Kreemers en D. Zandee de studie *Tussen Europeleger en Madurodamcompagnie: op zoek naar een Europese defensie*. De activiteiten betrekking hebbend op dit onderwerp zullen in 2000, mede met het oog op de binnen de Unie gemaakte afspraken, worden voortgezet.

Als vierde onderwerp moet het reeds genoemde onderzoek naar coalitieverhoudingen binnen de EU worden gememoreerd. Over dit onderwerp werd in december een internationale conferentie belegd, met als titel *Coalition patterns and flexibility in the European Union: the significance of small and large member states*. Tijdens deze bijeenkomst werd o.a. ingegaan op de vraag welk het effect zal zijn van de uitbreiding van de Unie en van de voorziene aanpassing van de besluitvormingsprocedures (stemweging) op de coalitievorming binnen de EU.

Tot slot moet nog gewezen op de publicatie *EU and US - security relations and the New Transatlantic Agenda: two case studies* van M. van Leeuwen, waarin o.a. de aan beide zijden van de Atlantische Oceaan verschillende perceptie op *schurkenstaten* en terrorisme besproken werd. B. Hoetjes stelde daarnaast in verschillende bijdragen de verhouding tussen de Europese bestuurslaag en de nationale mede-overheden aan de orde.

Conflict- en veiligheidsvraagstukken.

Zoals reeds aangegeven is in het verslagjaar mede als gevolg van het conflict rond Kosovo zeer veel tijd en energie besteed aan de Balkan. Op verzoek van het Ministerie van Buitenlandse Zaken werd het seminar *Ontwikkeling en stabilisatie van de Balkan; de langere termijn* georganiseerd. Tijdens dit seminar werd ingegaan op de oorzaken van instabiliteit op de Balkan; dit tegen de achtergrond van het vraagstuk van integratie en de mogelijkheden tot invoering van een multiculturele samenleving in deze regio. De Westerse interventie in het Kosovo-conflict vormde onderwerp van de Clingendael-notitie "*Kosovo - van crisis tot crisis*" van de hand van D. Zandee en D. Leurlijk, waarvan aan het einde van het jaar een tweede druk verscheen (een Engelstalige uitgave is in voorbereiding). In deze publicatie wordt ingegaan op de achtergronden van het conflict, de diplomatieke inspanningen ter voorkoming van gewapende interventie, de uiteindelijke toepassing van geweld met bijzondere aandacht voor het luchtwapen, en op de multilaterale inzet gericht op post-conflict stabilisatie en wederopbouw; dit laatste mede in vergelijking met de situatie in Bosnië. Dit boek werd op 14 oktober tijdens een seminar aan PvdA-fractieleider Melkert aangeboden.

Onder de noemer van veiligheidsvraagstukken ook het aangekondigde onderzoek naar nieuwe dreigingen in gang gezet. Dit onderzoek, dat door M. van Leeuwen binnen de taakgroep Nieuwe dreigingen wordt gecoördineerd, richt zich op een drietal aspecten:

1. Ontwikkelingen op het gebied van niet-conventionele strijdmiddelen, in samenhang met nieuwe vormen van terrorisme en het optreden van schurkenstaten;
2. Information warfare en het agressief gebruik van elektronische netwerken door niet-statelijke actoren;
3. Ontschotting van het veiligheidsbeleid (dit laatste mede met het oog op vernieuwing van het opleidingspakket).

In 1999 verschenen van de hand van M. van Leeuwen reeds de eerste publicaties over vooral nieuwe vormen van terrorisme en de betekenis daarvan. Tevens werd het onderwerp nieuwe dreigingen tijdens een seminar besproken met een groep van specialisten van buiten de onderzoeksgroep (o.a. BVD, MID, CRI, diverse departementen, etc.).

In 1999 is daarnaast in opdracht van het ministerie van defensie onder leiding van C. Homan een onderzoek gestart naar *attituden en vaardigheden van Nederlandse militairen bij vredesoperaties*. Dit

onderzoek dat in nauwe samenwerking met de afdeling Opleidingen wordt verricht, heeft tot doel om aan de hand van vragenlijsten en interviews vast te stellen of en in hoeverre militairen (officieren/onderofficieren) voorbereid zijn op de diverse conflictsituaties waarin zij tijdens een vredesoperatie kunnen komen te verkeren. De resultaten ervan zullen verwerkt worden in de Clingendael-opleidingsprogramma's. Het onderzoek - waaraan ook een internationale benchmarking component is verbonden - wordt uitgevoerd in samenwerking met gedragswetenschappers van de Universiteiten Utrecht en Brabant. De opzet en aanpak en de eerste resultaten zijn gepresenteerd tijdens een drietal seminars ten behoeve van de krijgsmacht delen.

In het kader van het veiligheidsonderzoek werd verder op reguliere basis aandacht besteed aan vraagstukken van wapenbeheersing en non-proliferatie, het functioneren van de VN-veiligheidsraad en de rol van Nederland daarbinnen, de introductie van het *nieuwe strategische concept* binnen de NAVO, de verdere ontwikkeling van het instrumentarium inzake vredeshandhaving en -afdwinging en post-conflict vredes- en wederopbouw en aan de rol van civiel-militaire samenwerking daarbij.

Het tweede luik van dit onderzoeksthema betreft het nauw aan het veiligheidsonderzoek gerelateerde *conflict*onderzoek, dat gelet op de financiering als activiteit ten behoeve en in opdracht van het ministerie van buitenlandse zaken een relatief zelfstandige positie binnen het onderzoek inneemt. Mede met het oog op de internationale profilering van dit onderzoek en het aantrekken van nieuwe opdrachten is daarom in 1999 besloten tot oprichting van de Clingendael *Conflict Research Unit* (CRU), waarbinnen het gehele conflictonderzoek - dat onder leiding staat van G. Frerks - is geconcentreerd. Deze eigen status komt o.a. tot uitdrukking in een eigen *site* op de Clingendael *web-site* en in de vorm van een *CRU-flyer*.

In het CODW-project (Conflict-Oorzaken in de Derde Wereld) wordt in opdracht van de minister voor ontwikkelingssamenwerking onderzoek verricht naar in het bijzonder de oorzaken van intra-statelijke conflicten in 'derde wereld landen', en naar de mogelijkheden om deze conflicten in een vroegtijdig stadium te onderkennen, deze te voorkomen, dan wel herhaling tegen te gaan. Het onderzoek richt zich op conflictsituaties in drie regio's: West-Afrika, Zuid-Azië en Midden-Amerika. Het is sterk beleidsgeoriënteerd en heeft mede tot doel een effectievere inzet van het Nederlandse beleidsinstrumentarium te bewerkstelligen. In wisselende bezetting zijn bij dit onderzoek 4 á 6 medewerkers betrokken (geweest).

In de activiteiten is, ten eerste, veel aandacht uitgegaan naar het verspreiden van de resultaten van het onderzoek naar de *algemene conflict*oorzaken in derde wereld landen, dat in november 1998 werd besloten met het internationale seminar *Intrastate conflict and options for policy*. Begin 1999 werd de afsluitende studie *Causes of Conflict in the Third World: Synthesis Report* van de hand van P. Douma, G. Frerks en L. van de Goor gepubliceerd, terwijl de *Proceedings* van het genoemde seminar eveneens in 1999 verschenen. Met het oog op de bekendstelling van de resultaten van het onderzoek werd in mei 1999 in Washington in samenwerking met Tulane University het colloquium *Violent conflict: implications for international development* georganiseerd. Aan dit colloquium werd deelgenomen door een veertigtal beleidsmakers, wetenschappers en *practitioners*. Daarnaast werden tijdens dit bezoek presentaties verzorgd voor de National Defense University, USAID en het Department of Political Affairs van de VN.

In 1999 werd, ten tweede, het project Conflictpreventie in West-Afrika (CPWA) financieel en inhoudelijk afgesloten. Dit project, onder leiding van K. van Walraven, had tot doel om op basis van een vergelijking van het conflictpreventie-instrumentarium in Europa (OVSE), Midden-Amerika (Contadora) en West-Afrika (ECOWAS/ECOMOG) de mogelijkheden voor versterkte conflictpreventie in West-Afrika te analyseren. Het project werd besloten met de publicatie van het rapport *Conflict Prevention in West Africa: Synthesis Report*, van K. van Walraven. In het kader van het CPWA-project verschenen daarnaast de volgende (deel-)publicaties: *Conflict Prevention in the OSCE. An Assessment of Capacities* (Clingendael Study 9) door J. Cohen; *The Pretence of Peace-keeping. ECOMOG, West Africa and Liberia (1990-1998)* (Clingendael Study 10) door K. van Walraven; *Acteurs et Mediations dans la Résolution et la Prévention des Conflits en Afrique de l'Ouest* (Nouvelles Pistes, No 2, 1999) CODESRIA et Clingendael, Dakar 1999.

In 1999 is, ten derde, het werk voortgezet binnen het zogeheten *Conflict Policy Research Project*

(CPRP), waarmee in 1998 een aanvang was gemaakt. Het CPRP beoogt ten behoeve van het ministerie van buitenlandse zaken het Nederlandse beleid inzake conflictlanden te beschrijven en daaruit lessen te trekken. Daarbij zijn studies verricht naar Nederlandse conflict gerelateerde *beleidsinterventies* in Afghanistan, Guatemala, Liberia, Rwanda, Sri Lanka en Sudan. Tevens is een inventarisatie gemaakt van het conflict gerelateerde beleid van een aantal andere Westerse donoren. Een laatste onderdeel van het CPRP betreft een inventarisatie van bestaande *early warning* systemen. Met het oog op het voorkomen van conflicten wordt onder deze noemer gewerkt aan de ontwikkeling van een zogeheten *Conflict and Policy Assessment Framework* (CPAF), dat in de dagelijkse praktijk van de beleidsvorming inzetbaar zou dienen te zijn.

Het CPRP heeft geresulteerd in drie rapporten en enkele aanvullende publicaties. Eén rapport betreft een studie inzake Nederlandse conflictgerelateerde beleidsinterventies in Liberia: *The Netherlands and Liberia: Dutch Policies and Interventions with Respect to the Liberian Civil War* door K. van Walraven. Een tweede studie geeft een kort overzicht van het beleid van een aantal Westerse landen: *Conflict Policy in some Western Countries: Some Explorative Notes*, eveneens van de hand van K. van Walraven. Voorts schreef S. Verstegen het rapport *Conflict Prognostication: Toward a Tentative Framework for Conflict Assessment*, dat een eerste inventarisatie biedt van pogingen die zijn ondernomen om te komen tot de opzet van conflict preventie en early warning systemen. Dit rapport vormt tevens de aanzet voor het eigen CPAF-model, waarvan een eerste proeve reeds is gepubliceerd en dat in 2000 aan het ministerie zal worden aangeboden. In 2000 zal het CPRP-project worden afgerond met de totstandkoming van de verdere landenrapportages en de publicatie van een syntheserapport inzake het Nederlandse beleid in de Afrikaanse cases, alsmede een synthese-rapport inzake het totale CPRP-project.

Ten vierde werd begin 1999 de zogeheten *inceptiefase* voor voortzetting van het conflictonderzoek afgerond. Deze fase had tot doel om de voor het in 2000 te starten vervolgonderzoek relevante thema's te identificeren. Deze fase is in nauwe samenspraak met het ministerie van buitenlandse zaken en buitenlandse *counterparts* afgewikkeld. In dit kader zijn in vervolg op de workshop *Themes for future research*, door het departement twee *peer reviews* georganiseerd. Dit inceptie-onderzoek is uitgemond in een concept-voorstel voor vervolgonderzoek, geheten *Alternative perspectives and innovative policies on third world conflict* en in een definitief, bij het ministerie ingediend, voorstel *Coping with internal conflict*. Verder zijn voorstellen voor vervolgonderzoek ingediend bij de Ford Foundation en bij de EU.

Tot slot is veel tijd besteed aan het verder ontwikkelen van het internationale netwerk. Naast het reeds genoemde bezoek aan Washington werd in januari tijdens een bezoek aan de VS een tiental instituten, instellingen en ministeries in Washington geconsulteerd. De CRU is op deze reis voorts verzocht -mede op verzoek van het Nederlandse ministerie van buitenlandse zaken- commentaar te geven op de plannen van het Amerikaanse ministerie van defensie inzake de oprichting van een *African Center for Security Studies*. Tijdens het bezoek in mei zijn contacten gelegd voor nauwe samenwerking met het Fund for Peace, de Overseas Development Council, en het Tulane University Institute for International Development. Daarnaast kunnen de Brookings Institution, het United States Institute of Peace, de Post Conflict Unit van de Wereldbank, en USAID vermeld worden. De CRU heeft voorts geparticipeerd in het *Global Development Network* onder auspiciën van de Wereldbank. In Europa heeft de CRU de banden met het door de Europese Commissie opgerichte Conflict Prevention Network aangehaald. Daarnaast is Clingendael via de CRU verzocht om lid te worden van het Forum on Early Warning and Early Response (FEWER), te Londen. In de aanloop hiertoe heeft de CRU in mei 1999 een conferentie georganiseerd op het Ministerie van Buitenlandse Zaken met als titel *Future directions for Conflict Early Warning. Learning from Macedonia and the Democratic Republic of Congo*, evenals een seminar inzake *Strategies for peace consolidation in the Democratic Republic of Congo* in het najaar. In Nederland is de CRU vertegenwoordigd in de wetenschappelijke adviesraad van het Afrika Studie Centrum (ASC) te Leiden. De band met het ASC is nog versterkt door de overstap van onderzoeker K. van Walraven naar dit Centrum. Vanuit het ASC zal hij nog voor een deel van zijn tijd beschikbaar blijven voor de CRU. Daarnaast heeft G. Frerks zitting genomen in het Curatorium van de bijzondere leerstoel *Conflictpreventie* aan de Universiteit Utrecht. Tevens wordt

geparticipeerd in de onderzoeksschool CERES.

Het functioneren van (delen van) het multilaterale bestel.

Dit vierde thema is met ingang van 1999 als onderzoeksthema geïntroduceerd en verkeert nog in de fase van ontwikkeling. Zoals in de inleiding is aangegeven, wordt hierbij voortgebouwd op het onderzoek inzake de internationaal-economische betrekkingen. In het verslagjaar is de aandacht met name uitgegaan naar een verdere uitwerking van het onderzoeksprogramma. Daarbij is een drietal accenten geformuleerd. Ten eerste, het proces van Europese integratie, in het bijzonder de economische en monetaire eenwording en de effecten ervan op de externe relaties. Daarbij staat vooral de transatlantische relatie centraal. Een publicatie over dit onderwerp is in voorbereiding, waarbij o.a. zal worden ingegaan op de relatie tussen de economische en veiligheidspolitieke dimensie van de EU. Ten tweede, bepaalde ontwikkelingen in het multilaterale stelsel, vooral wat betreft de internationale financiële instellingen. De achtergrond hierbij is het aanpassingsproces waarin o.a. IMF en Wereldbank verkeren als gevolg van het proces van financiële globalisering. Over deze thematiek heeft C. van der Linde gepubliceerd. Een derde aandachtspunt betreft de verhouding in algemene zin tussen processen van regionalisering en het functioneren van het multilaterale bestel op mondiaal niveau. Dit vraagstuk is door J. Rood en H. Labohm behandeld tijdens o.a. een conferentie over regionalisering, die als onderdeel van het samenwerkingsproject met het Mozambikaanse Instituut voor Internationale Betrekkingen (ISRI) in Maputo heeft plaatsgevonden.

Daarnaast heeft C. van der Linde geschreven over ontwikkelingen op de internationale oliemarkt, met bijzondere aandacht voor de positie van OPEC. De invalshoek daarbij was de vraag of de tijd rijp is voor afschaffing van de staatsmonopolies op productie in de olieproducerende landen; dit tegen de achtergrond in verschuivingen in de marktverhoudingen (opkomst nieuwe producenten, deregulering, privatisering, etc.). Deze vraag wordt behandeld in haar monografie *The state and the international oil market; competition and the changing ownership of crude oil assets*, die werd uitgegeven door Kluwer Publishers. Ook werkte zij mee aan een door het Energiecentrum Nederland (ECN) in opdracht van het ministerie van VROM uitgevoerde studie naar mogelijkheden om de OPEC-landen onder het Kyoto-milieuregime te brengen.

Overige activiteiten

Hiervoor is reeds gewezen op het uitzonderlijke grote beroep van de media op de medewerkers van de afdeling Onderzoek, in het bijzonder ten tijde van de Kosovo-crisis. Vooral medewerkers die zich met internationale veiligheidsvraagstukken bezig houden, hebben een substantieel deel van hun onderzoekstijd aan media-activiteiten moeten besteden.

In 1999 is daarnaast een verder toenemend beroep gedaan op de afdeling voor ondersteuning van de activiteiten van de afdeling opleidingen en het bureau externe betrekkingen, zowel nationaal als internationaal. Deze ondersteuning heeft betrekking op het verzorgen van colleges, het optreden als mentor van o.a. de Leergang Buitenlandse Betrekkingen, het ontwikkelen van collegemateriaal en cursussen, deelname aan de werkzaamheden van de taakgroepen, het organiseren van dan wel het participeren in publieksevenementen (o.a. actualiteitenseminars) en colloquia en de deelname aan ontvangsten van bezoekers van diverse pluimage. Vermelding verdient hier ook de deelname aan het samenwerkingsprogramma met Mozambique, waarbinnen twee onderzoeks- en opleidingsmissies in Maputo werden uitgevoerd. Voorts moet gewezen worden op de participatie in het zogeheten programma *second-track diplomacy*, dat in belangrijke mate onder verantwoordelijkheid van het bureau externe betrekkingen wordt uitgevoerd. Onder die noemer heeft de afdeling o.a. bijgedragen aan de diplomatieke trainingsprogramma ten behoeve van Kazachstan en Kroatië en bemiddelingsactiviteiten inzake Oost-Timor. Vermelding verdienen hier, tot slot, het verzorgen van lezingen voor een breed

geschakeerd publiek en de advisering van politieke partijen c.q. Tweede Kamer fracties/leden.

Deels projectmatige dienstverlenende activiteiten werden o.a. verricht ten behoeve van de ministeries van buitenlandse zaken en van defensie, de Tweede Kamer, het Energie Centrum Nederland, de Adviesraad Internationale Vraagstukken (in de vorm van het lidmaatschap van M. van Leeuwen en D. Leurdijk, die beiden bijdragen leverden aan enkele adviezen) en het Conflict Preventie Netwerk van de EU.

Ook in 1999 was M. Hosli als gastonderzoekster aan de afdeling verbonden. Zij verrichtte studie naar modaliteiten van stemweging binnen de EU en het effect ervan op coalitieverhoudingen. De Mozambikaanse gastonderzoeker M. Nuvunga verbleef in het kader van het samenwerkingsprogramma met het ISRI gedurende vier maanden op Clingendael om onderzoek te doen naar processen van regionale economische integratie. Van andere orde, maar niet minder gewaardeerd, waren de vele bijdragen die door een reeks van stagiair(e)s aan de uitwerking en ondersteuning van het onderzoeksprogramma werden geleverd, met name in het kader van het CODW-programma, bij de organisatie van grootschalige (internationale) conferenties en de deelname aan internationale projecten (o.a. de Enlargement/Agenda 2000 Watch).

Hiervoor is op diverse plaatsen reeds ingegaan op de externe contacten van de afdeling Onderzoek. Mede met het oog op toekomstige plannen van de afdeling moeten hier binnen Nederland de banden met het Afrika Studie Centrum, de Interdisciplinaire Studiegroep Europese Integratie (ISEI), de Atlantische Commissie, de Europese Beweging Nederland (EBN), de Stichting Duitsland Studiën, en diverse universiteiten genoemd worden. Internationaal zijn, naast de reeds genoemde relaties (EU/CPN, TEPSA, Chatham House, etc.), vooral de banden met de zusterinstellingen (IFRI, Stiftung Wissenschaft und Politik, etc.) en netwerken als Euromesco van betekenis.

In 1999 verzorgde het secretariaat van de afdeling Onderzoek wederom de administratieve werkzaamheden ten behoeve van de Internationale Spectator.

OPLEIDINGEN

.....

Het afgelopen jaar laat zich kenschetsen als één dat wordt gekenmerkt door een forse toename in activiteiten en omzet. De diverse opleidingen gericht op Europese Integratie zijn voor nagenoeg alle ministeries naar aantal en doelgroep verbreed. Tevens is zowel in binnen- als buitenland een behoefte waar te nemen aan opleidingen die aandacht besteden aan economische en politieke achtergronden van bredere internationale verbanden, opdat ambtenaren en diplomaten een effectievere bijdrage kunnen leveren in de verschillende fasen van internationale beleids- en besluitvormingsprocessen. Deze behoefte aan externe oriëntatie is ook herkenbaar bij beleidsmakers en -uitvoerders werkzaam binnen – tot op heden nog vrij gesloten - organisaties die zich bezighouden met aspecten van internationale veiligheid.

De vorig jaar doorgevoerde personele en organisatorische wijzigingen binnen de afdeling hebben onmiskenbaar geleid tot efficiëntere aanwending van middelen, maar vooral door langdurige ziekte bij de ondersteunende staf en de groei in activiteiten konden niet alle voornemens tot uitvoering worden gebracht. De nieuwe clusterindeling heeft enerzijds geleid tot meer betrokkenheid bij de activiteiten en anderzijds tot mogelijkheden voor nadere verdieping. Een verdere standaardisering en inhoudelijke en procesmatige samenwerking bij een aantal gelijksoortige opleidingen zal ook het komend jaar doorgaan. Wat bevordering van deskundigheid betreft, is enerzijds geïnvesteerd in vaardigheden en anderzijds in de ontwikkeling van (nieuwe) didactische concepten. Zo is er ook een onderwijsfilosofie geformuleerd waarbij kennis (op verschillende conceptuele niveaus), vaardigheden en attitude-aspecten gekoppeld worden aan de veronderstelde behoefte van de diverse doelgroepen: trainees, beleidsmedewerkers, midden- en topmanagement. Vooral door samenwerking met de afdeling onderzoek in de zgn. taakgroepen is inhoudelijke verdieping op het gebied van Europese beleidsanalyse en internationale veiligheidsaspecten verder vergroot. De algemene ondersteuning van het bureau Bedrijfsvoering en van Bureau Externe Betrekkingen bij de uitvoering van een aantal projecten was onontbeerlijk. Ook de advisering ten aanzien van PR-activiteiten is zeer waardevol gebleken. Zo is er een nieuwe Opleidingsbrochure gepubliceerd die dit jaar voor het eerst ook kan worden gebruikt voor informatie aan buitenlandse geïnteresseerden. Door het bureau Bibliotheek en Documentatie is een nieuw documentatiesysteem gecreëerd om te kunnen voorzien in de behoefte aan actuele (internet) informatie voor de samenstelling van readers en ander achtergrondmateriaal

Er is een aanvang gemaakt met de doorlichting van bestaande activiteiten op inhoudelijke en didactische aspecten. Voor het cluster Europese Samenwerking heeft dit geresulteerd in een herziening van de activiteiten op doelgroep, inhoud en werkvorm. Bij het aangaan van nieuwe activiteiten, in zowel binnen- als buitenland, is zoveel mogelijk getracht aan te sluiten bij deze reeds ontwikkelde concepten en ervaringen met vergelijkbare doelgroepen. Nieuwe opleidingsconcepten zijn ontwikkeld voor het midden en topmanagement van zowel de overheid als het bedrijfsleven. In het bijzonder is de inbreng van de (nieuwe) leden van de Adviesraad Opleidingen - voorheen de Cursus Program Commissie (CPC) - in dat opzicht zeer waardevol gebleken.

De financiële resultaten in het afgelopen jaar zijn zeer bevredigend geweest. Dit is niet alleen te danken aan een uitbreiding van activiteiten, maar ook aan efficiencyverbeteringen als gevolg van

standaardisering van werkzaamheden binnen de afdeling Opleidingen en bij het bureau Bedrijfsvoering.

Ten aanzien van de externe contacten van de afdeling is met name deelname aan het Hoger Onderwijs Platform Den Haag en het daaruit voortgevloeide structurele overleg met het ISS en TMC Asserinstituut zeer nuttig gebleken met het oog op informatieuitwisseling en gezamenlijk participeren in (tenders voor) projecten. De internationale contacten, ook in het kader van het samenwerkings-verband voor Diplomatieke Academies, zijn verder uitgebouwd.

Voor een volledig overzicht van de activiteiten wordt verwezen naar de bijlage.

Cluster Internationale Betrekkingen en Diplomatie

De postdoctorale Leergang Buitenlandse Betrekkingen blijft een belangrijke plaats innemen in de werkzaamheden van het cluster. De belangstelling voor de leergang was wederom groot. Na een intensieve selectieprocedure werden 13 academici toegelaten. Verder werd de leergang gevolgd door een beleidsmedewerker van LNV, die zich voorbereidde op een plaatsing in het buitenland. Daarnaast werd aan het tweede deel van de leergang deelgenomen door 16 officieren van de Koninklijke Marine. Delen van de leergang werden geactualiseerd en nieuwe vormen van onderwijs en begeleiding werden ingevoerd. Hierbij kan gewezen worden op referentiegesprekken, projectopdrachten internationale beleidsontwikkeling en intervisiebijeenkomsten. Minister Brinkhorst sloot de leergang af met een zeer interessante rede over Europese landbouwontwikkelingen. Het alumnibeleid van de leergang werd verder ontwikkeld. Zo zijn nieuwe gegevens aan de alumnigids toegevoegd en vond in juni een grote alumnibijeenkomst plaats.

In het kader van de Hogere Vormingen van de Koninklijke Landmacht, Koninklijke Luchtmacht en Koninklijke Marine verzorgde Clingendael een vijf weken durende opleiding in internationale vraagstukken. Gezien de omvang van de groep (34 officieren) werd besloten de opleiding in twee groepen op te splitsen. Aan de thema's conflictpreventie en crisisbeheersing werd bijzondere aandacht besteed. Een projectopdracht in het analyseren van regionale conflicten vormde de afsluiting van de opleiding.

In 1999 zijn veel projecten in de samenwerking met het Higher Institute for International Relations (ISRI) in Maputo, Mozambique gerealiseerd. De samenwerking richt zich in brede zin op het versterken van het ISRI instituut, door middel van training, conferenties, onderzoek en ontwikkeling van de bibliotheek. Stafleden van ISRI ontvingen in het begin van het jaar een twee weken durende managementtraining in Den Haag. In dezelfde periode namen 23 studenten en stafleden van ISRI en internationaal werkende ambtenaren uit Mozambique deel aan de zesweekse opleiding in internationale betrekkingen en diplomatieke vaardigheden. In dit project vond tevens een werkbezoek aan diverse Europese instellingen in Brussel plaats. In de samenwerking op het gebied van beleidsrelevant onderzoek stond het thema regionale integratie centraal. Een gastonderzoeker verrichtte gedurende vier maanden onderzoek naar de economische integratie in Zuidelijk Afrika. Hetzelfde thema was onderwerp voor een tweedaags congres in juni in Maputo. ISRI en Clingendael organiseerden gezamenlijk dit congres, terwijl ook de Nederlandse ambassade haar medewerking verleende. In juli en oktober bood Clingendael in Maputo een seminar van een week aan in het ontwikkelen van internationale beleidsadviezen voor onderzoekers van ISRI en de Mozambikaanse overheid. Tevens werden in Maputo twee seminars in internationale onderhandelingsvaardigheden gerealiseerd. In de bibliotheeksamenwerking werd veel vooruitgang geboekt. In september ontving Clingendael de bibliothecaris van ISRI voor een training van tien dagen, gericht op het beheer van een database voor de registratie van boeken. De software en een computer zijn ter beschikking gesteld van ISRI, alsmede een pakket boeken in de internationale betrekkingen.

In de periode mei-juli werd de Leergang voor diplomaten uit Centraal-Azië en Mongolië georganiseerd. Voor de zesde keer werd een groep van diplomaten uit Kazakstan, Turkmenistan, Uzbekistan, Tadzjikistan, Kirgizië en Mongolië een opleiding geboden waarin economische transitieprocessen, internationale organisaties, ontwikkelingsvraagstukken en regionale veiligheids-

ontwikkelingen centraal stonden. Tevens werden verschillende vaardigheidstrainingen aangeboden: schriftelijke en mondelinge vaardigheden, diplomatieke vaardigheden en onderhandelingstechnieken.

Met het Brookings Institute in Washington is een samenwerking aangegaan om seminars in Amerikaanse politieke besluitvorming in de Verenigde Staten aan te bieden aan Nederlandse managers en overheidsfunctionarissen die werkzaam zijn in de VS. Naar verwachting zullen in het voorjaar en najaar 2000 twee van dergelijke seminars worden gerealiseerd. Ook werd in overleg met een aantal Amerikaanse universiteiten de mogelijkheid voor een summercourse in Europese ontwikkelingen onderzocht.

De Cursus Internationale politiek werd twee keer georganiseerd. In 11 middagen en een werkbezoek aan de NAVO in Brussel werd een overzicht gegeven van de belangrijkste ontwikkelingen in Nederlands buitenlands beleid, internationale organisaties en belangrijke landen en regio's. De seminars in internationaal onderhandelen werden gevolgd door vertegenwoordigers van verschillende ministeries, het corps diplomatie in Den Haag en van het internationale bedrijfsleven. Ruime aandacht werd geschonken aan multilaterale en interculturele aspecten van internationale onderhandelingen.

In samenwerking met het Genootschap Nederland-Aruba werd een studiebijeenkomst georganiseerd waarbij staatssecretaris G.M. de Vries voor Koninkrijkszaken een voordracht hield over de huidige economische en politieke situatie op Aruba.

Ten slotte zijn diverse beleidsseminars georganiseerd: één voor het Ministerie van OCW over internationaal beleid en één in opdracht van de directie Afrika van het Ministerie van Buitenlandse Zaken over beleidsontwikkeling in het kader van de Europese Unie en de Verenigde Naties.

Nieuwe projectaanvragen zijn in behandeling genomen. Er is een plan opgesteld voor een Leergang Internationaal Beleid voor het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en er zijn diverse opleidingen ontwikkeld voor buitenlandse doelgroepen.

Cluster Europese Samenwerking

In 1999 is voor diplomaten uit Midden- en Oost-Europa (MOE) wederom een tweetal Leergangen van 12 weken verzorgd. De voorjaarsleergang was bestemd voor deelnemers uit de landen met een associatieovereenkomst met de Europese Unie, de najaarsleergang was hoofdzakelijk bestemd voor deelnemers uit de overige landen in Midden- en Oost-Europa. Beide Leergangen zijn succesvol verlopen. In samenwerking met het zg. Impactprogramma van Nuffic vond dit najaar de eerste introductiecursus Europese integratie plaats voor ambtenaren uit de MOE-landen, die in Nederland stage lopen. Deze nieuwe activiteit zal het komende jaar worden voortgezet. Tevens is het cluster actief in twee Phare-projecten. Het betreft hier het opzetten en uitvoeren van trainingsprogramma's voor de parlementen van Letland en Slovenië. Beide projecten lopen in het jaar 2000 door.

Op het terrein van Europese integratie heeft de afdeling een groot aantal korte maatwerkprogramma's verzorgd voor de rijksoverheid en diverse andere doelgroepen in Nederland. Nieuwe opdrachtgevers in 1999 waren de Ministeries van SZW (gewonnen tender; 2 maal per jaar een 5-daagse training), Justitie en de directie Landbouw van LNV. Het ministerie van Justitie vroeg om een speciaal maatwerkprogramma voor trainees, ook BZK volgde deze trend. In toenemende mate wordt gedifferentieerd naar verschillende beleidsniveaus. Een nieuwe ontwikkeling die zeker verder zal doorzetten. Voor het Ministerie van V&W werd een tweetal zeer goed bezochte beleidsseminars verzorgd over het onderwerp staatssteun en de gevolgen van het Verdrag van Amsterdam voor de besluitvorming op de beleidsterreinen van Verkeer en Waterstaat.

De nieuwe open inschrijvingscursus Europese integratie in Vogelvlucht bleek goed aan te slaan. Beide keren waren er genoeg deelnemers om de cursus door te laten gaan. Succesvol was ook het nascholingsseminar over Duitsland en Europa voor leraren, dat georganiseerd werd in samenwerking met de EBN. De poging om in samenwerking met het ROI de studiedag 'Europees besturen' voor Nederlandse burgemeesters van de grond te krijgen mislukte wegens gebrek aan belangstelling bij de beoogde doelgroep. Het Cluster sluit niet uit in de toekomst opnieuw te proberen deze doelgroep voor

Europa te interesseren.

Verbetering van de kwaliteit van de onderwijsprogramma's heeft de continue aandacht van de medewerkers in het Cluster. Diverse nieuwe simulaties, cases en opdrachten zijn ontwikkeld, waaronder simulaties over het Stabiliteitspact en de Europese vennootschap, een belangen-behartigingcasus over de Nederlandse inbreng in VN en EU-kader, over het conflict tussen Ethiopië-Eritrea.

Binnen de taakgroep Beleidsanalyse Europese integratie werd dit jaar een vervolgonderzoek gestart naar de intra- en interdepartementale coördinatie van het Nederlandse EU-beleid. Daarnaast leverde het werk binnen de taakgroep een belangrijke bijdrage aan de kwalitatieve verbetering en ontwikkeling van opleidingen. In de taakgroep werd onder meer nauw samen gewerkt aan een tender voor een vormingsprogramma voor de Vlaamse Gemeenschap tijdens het Belgische EU-voorzitterschap. In dit verband mag de waardevolle bijdrage van de Adviseur van de Directie, R. Schreurs, die ook anderszins de afdeling van veel advies heeft gediend, zeker niet onvermeld blijven.

Internationale Veiligheid en Conflictsituaties

Het aantal opleidingen dat is verzorgd voor (delen van) militaire eenheden, is licht toegenomen. Dit werd vooral veroorzaakt door de Nederlandse militaire bijdrage aan operaties in en rond Kosovo. Daarnaast is in 1999 voor het eerst een bijdrage geleverd aan het opleidingstraject voor militairen die naar Cyprus worden uitgezonden. Naar verwachting zal deze opleiding in het jaar 2000 een vervolg krijgen. In het kader van de voorbereiding voor uitzending van Nederlandse militairen, die op individuele basis worden uitgezonden, verzorgt het Instituut Clingendael, binnen het cluster een deel van het opleidingstraject. Het volume van deze opleidingen bleef, evenals in 1998, op hetzelfde niveau.

In nauwe samenwerking met de afdeling 'Inter-Service Opleidingen' van het Instituut Defensie Leergangen is twee keer een Clingendael bijdrage gerealiseerd in de Leergang Topmanagement Defensie. Naast de daadwerkelijke realisatie van 'dagdelen onderwijs' werd nadrukkelijk aandacht geschonken aan de toekomstige positie van deze leergang. Ook was, evenals in voorgaande jaren, een Clingendael bijdrage opgenomen in de cursus voor toekomstige defensie-attachés.

Er is toenemende belangstelling te signaleren van (semi-)overheidsorganisaties, zoals de BVD en de IND, voor maatwerkopleidingen op het gebied van effectief functioneren in een internationale veiligheidscontext. Zo ook werd in samenwerking met TNO, mede op grond van de positieve waardering voor de in 1998 georganiseerde cursus crisisbeheersing, voor managers van TNO ook in 1999 een dergelijke cursus georganiseerd.

De Cursus Internationale Veiligheid was in 1999 twee keer in het jaarprogramma opgenomen. Ten opzichte van het jaar daarvoor is dat een cursus minder; het aantal deelnemers per cursus is evenwel toegenomen, waardoor een negatief resultaat omsloeg naar positief. De Cursus Crisis Beheersing, waarbij kennis en inzicht worden verkregen in de samenwerkingsproblematiek bij de aanpak van een calamiteit, tussen de verschillende overheidsinstanties en diensten, is wederom tweemaal met succes georganiseerd.

Onder supervisie van de afdeling onderzoek is met het onderzoek naar 'conflicthantering van militairen in een multiculturele situatie tijdens uitzending naar crisissituaties' in 1999 daadwerkelijk begonnen. Ruim 1700 vragenlijsten zijn verzonden naar militairen; ruim 50% daarvan werd ingevuld retour ontvangen. De uiteindelijke resultaten zullen een rol spelen bij het verder ontwikkelen van opleidingsmodules bestemd voor leden van de Nederlandse krijgsmacht.

De taakgroep veiligheid heeft zich in 1999 gericht op de problematiek van de 'nieuwe dreigingen'. Allereerst heeft er een inventarisatie plaatsgevonden van de in Nederland aanwezige kennis en onderzoekscapaciteiten, waarna in het komende jaar op specifieke deelonderwerpen verder onderzoek zal plaatsvinden. Zo mogelijk kan op grond daarvan een aantal onderwijsmodules worden ontwikkeld.

Overige activiteiten

In 1998 zijn, al dan niet in samenwerking met andere instellingen of de afdeling onderzoek van ons instituut, diverse bijeenkomsten van uiteenlopende aard gehouden. Onder meer voor het Nederlands Centrum voor Directeuren en Commissarissen (NCD) en Theodoor Gillissen Bankiers en het European Patent Office. Bij de Conferentie over Europa van Morgen voor leden van de Algemene Bestuurs Dienst heeft de afdeling een belangrijke inhoudelijke rol gespeeld.

BEDRIJFSVOERING

.....

De afdeling Bedrijfsvoering werd per 1 maart 1999 opgericht door samenvoeging van de afdelingen Financiën, Personeelszaken, Logistiek & Organisatie en Bibliotheek & Documentatie. Tezelfdertijd werd de heer R.E. de Boer tot hoofd van de afdeling Bedrijfsvoering aangesteld.

Logistiek en Organisatie

Voor de grote zaal is nieuw meubilair aangeschaft. Daarnaast is er een nieuwe telefooncentrale aangekocht met doorkiesnummers, mobiele apparatuur en voor elke afdeling een eigen fax. De nieuwe centrale vormt een grote verbetering ten opzichte van de oude.

Een aantal kamers van medewerkers is geschilderd. Daarnaast is er een aanvang met de restauratie van het interieur van Huize Clingendael gemaakt

De Dienst Omnigroen verleende assistentie bij klein onderhoud.

Financiën

De in 1998 ingezette herstructurering, in het bijzonder gericht op meer financiële transparantie, is in 1999 verder uitgebouwd.

Er zijn drie kwartaalrapportages afgeleverd. Deze rapportages waren op korte termijn na het kwartaaleinde beschikbaar.

Naar aanleiding van de Uitvoering Onderzoek Subsidies door het Ministerie van Buitenlandse Zaken is de begroting aangepast. Met verhoging van de efficiency zijn er korte, directe lijnen gecreëerd tussen de afdeling Financiën enerzijds en de Directie en het management anderzijds.

De projectadministratie is verder geprofessionaliseerd door middel van centralisatie van alle projectdossiers.

In goed overleg met de penningmeester van het Bestuur, cdra b.d. drs B. de Ruiter, werd het financieel- en personeelsbeleid regelmatig doorgesproken.

Samen met het Ministerie van Buitenlandse Zaken wordt er gewerkt aan een aantal subsidie-modellen aan de hand van de bevindingen voortkomend uit het efficiency-onderzoek.

De ontwikkeling van de financiële situatie van Clingendael zal uiteengezet worden in de Jaarrekening 1999.

Het in 1999 aangelegde automatiseringsnetwerk kon geheel uit eigen middelen gefinancierd worden.

Jaarrekening 1999

De jaarrekening van het Instituut Clingendael zal tegelijkertijd met, maar separaat van, het jaarverslag worden gepubliceerd. Inkomsten en uitgaven houden elkaar in evenwicht. Wel is het instituut er in geslaagd de in 1998 aangegane schuld, vanwege de aanleg van een integraal computernetwerk, reeds in 1999 geheel in te lossen.

De Afdeling Onderzoek bleef in haar netto resultaat gelijk aan 1998. Omdat het vanuit boekhoudkundig oogpunt juist was de resultaten over 1999 niet, zoals in 1998, ten gunste van het verslagjaar te boeken, lijken de inkomsten verminderd te zijn. Dit is echter schijn. Een en ander zal in 2000 leiden tot een extra inkomstenpost.

De Afdeling Opleidingen heeft aanzienlijk meer inkomsten verworven dan in het voorgaande jaar het geval was: bijna driehonderdduizend gulden. Dit ondanks het wegvallen van de opleiding voor jonge beleidsambtenaren van het Ministerie van Buitenlandse Zaken.

De Directie en het Bureau Consultancy (inmiddels omgedoopt tot Bureau Externe Betrekkingen) laten beide een stijging in de inkomstensfeer zien: vijftientigduizend gulden voor de Directie en bijna honderdduizend gulden voor Consultancy.

De grotere inkomsten worden over het algemeen veroorzaakt door een toegenomen aantal kortlopende projecten. Deze projecten zijn arbeidsintensiever dan de traditionele langlopende activiteiten. Ze belasten niet alleen de operationele eenheden van Clingendael maar ook de infrastructuur van het instituut als geheel.

Een en ander is mede de reden dat besloten werd een Hoofd Bedrijfsvoering aan te trekken en de ondersteunende bureaus van Clingendael samen te brengen in een Afdeling Bedrijfsvoering. Deze bundeling van krachten leidde tot een meer effectieve ondersteuning en afhandeling van activiteiten.

Het gevolg is overigens dat de stijging van de personeelskosten ook in het verslagjaar werd voortgezet en wel met een kleine tweehonderdvijftigduizend gulden. Hiervan komt ruwweg een kwart op het conto van de jaarlijkse groei van periodieken in de salarissen van de jongere werknemers.

Op niet-personele infrastructuur werden efficiencyvoordelen behaald van rond de driehonderdduizend gulden. Deze voordelen zijn het gevolg van de meer efficiënte bedrijfsvoering als gevolg van het instellen van de desbetreffende afdeling.

De Internationale Spectator gaf een vierduizend gulden minder uit dan in 1998 en Bidoc bleef in uitgaven ongeveer gelijk aan vorig jaar. De automatiseringsuitgaven daalden zelfs met bijna tweehonderdduizend gulden als gevolg van de forse investeringen in 1998.

Het algehele beeld wordt gekenmerkt door een voortgezette stijging van de uitgaven in de personele sfeer die evenwel gecompenseerd kon worden door efficiencywinsten bij huisvesting en logistiek en door verminderde investeringen bij automatisering ten gevolge van aanzienlijke investeringen in het voorgaande jaar.

Kortlopende en arbeidsintensieve projecten in de opleidings- en adviessfeer maakten het mogelijk de in 1998 opgelopen schuld, ten gevolge van investeringen in de sector automatisering, reeds in 1999 weg te werken. Met verschillen op onderdelen zijn de uiteindelijke resultaten van 1999 nagenoeg gelijk aan die van 1998.

Personeel

In het personeelsbestand deed zich een aantal mutaties voor. Bij de afdeling Opleidingen vertrokken er drie medewerkers. Bij Bidoc ging mw M. Kinebanian per 1 juni met functioneel leeftijdsontslag. Hetzelfde gold voor S. Rozemond bij de afdeling Onderzoek per 1 maart 1999. Aldaar vertrok ook K. van Walraven per 1 december 1999.

Op de afdeling Opleidingen werd een secretariaal medewerker aangesteld.

De drie bestanden personeelsdossiers werden geïntegreerd en gesystematiseerd.

Bibliotheek & Documentatie

Op het personele vlak waren er vele mutaties: mw A.C. Molenaar nam van 1 januari tot en met 31 mei onbetaald verlof op; in deze periode werkte zij voor de Stichting Onderzoek Terugkeer en Opvang (SOTO) te Amsterdam. Zij werd vervangen door de heer J. van der Lijn. De heer R.E. de Boer volgde per 1 maart de heer G.W. van der Velden op als hoofd van het bureau. Vanaf die datum zijn de bureaus Bibliotheek/Documentatie en Automatisering gescheiden. Per 1 juni ging mw M. Kinebanian met functioneel leeftijdsontslag.

Het vertrek van mw Kinebanian betekende een inkrimping van de staf en dit maakte een reorganisatie van de taken en werkzaamheden noodzakelijk. De tijdschriften- en besteladministratie werden grondig onder de loep genomen en de procedures vereenvoudigd en geformaliseerd. Hiermee werd de efficiency en de kwaliteit verbeterd, maar desondanks is de werklast, ook op lange termijn, voor de overblijvende staf toegenomen.

De Bidoc-staf onderzocht d.m.v. een enquête of een aantal abonnementen op tijdschriften en naslagwerken nog langer zinvol was. Dit resulteerde in het schrappen van ca. 20 abonnementen. Op de Handelingen en Kamerstukken is sinds juni een elektronisch abonnement genomen. De resultaten van deze bezuinigingen zullen eerst in het jaar 2000 zichtbaar worden. Bij de boekhandel waar vrijwel alle boeken besteld worden, is een hogere korting bedongen; tevens worden, tegen een geringe meerprijs, de boeken voortaan geplastificeerd aangeleverd.

Ter ondersteuning bij het aanschafbeleid werd een Bidoc-commissie bestaande uit de heer J.W. van der Meulen (voorzitter), de heer J. Dijkstra, de heer R.E. de Boer en mw S. van Ankeren (secretaris) ingesteld. De commissie vergaderde dit jaar driemaal.

Vanweg de verbouwing van de Orangerie moesten vorig jaar de vele boeken en tijdschriften die daar stonden, naar het hoofdgebouw worden verhuisd. Dit maakte het noodzakelijk dit jaar de tijdschriften en boeken te herschikken. Een deel van het tijdschriftenbestand moest worden afgestoten.

Het aparte documentatiesysteem t.b.v. de afdeling Opleidingen werd in de loop van het jaar operationeel. Dit systeem heeft als doel het samenstellen van readers voor de opleidingen te vereenvoudigen en de inhoud van deze readers zo actueel mogelijk te houden. Hiertoe werden ca. 500 documenten beschreven en, in veel gevallen, actief verzameld via het Internet. De documenten worden regelmatig geactualiseerd. Het systeem functioneert inmiddels naar tevredenheid.

In september bezocht de heer Junior, bibliothecaris van het Hoger Instituut voor Internationale Relaties, Maputo, Clingendael. Doel van dit bezoek was een training in het gebruik van de bibliotheekdatabase en overige ondersteuning bij de opbouw van de bibliotheek van ISRI. De heer Junior liep hiertoe een dagdeel mee met de Bidoc-staf. In november werd een praktische handleiding voor het opzetten en onderhouden van de bibliotheek geschreven.

Reeds enige jaren zijn de literatuur- en aanwinstenlijsten van de bibliotheek via Internet te raadplegen. De lijsten worden sinds dit jaar niet meer per post toegezonden, waarmee de mogelijkheid om tegen betaling een abonnement op de literatuurlijsten te nemen kwam te vervallen. De literatuurlijsten zijn dit jaar steeds veranderd van opzet, de titels worden bijvoorbeeld met trefwoorden weergegeven, waardoor ook de samenstelling minder tijdrovend is geworden. De literatuurlijsten worden via Internnet ca. 50 maal per maand en de aanwinstenlijsten c. 20 keer per maand geraadpleegd. Sinds medio dit jaar is het mogelijk de database van Bidoc via Internet te raadplegen. Het bereik van het werk van Bidoc is hiermee duidelijk uitgebreid. Sinds dit jaar is het ook voor cursisten van Clingendael mogelijk het Internet in de bibliotheek te raadplegen. Ook de Bidoc-staf zoekt zelf zeer actief informatie op het Internet en stelt deze op verschillende wijzen ter beschikking van de gebruiker.

STAFBUREAUS

Externe Betrekkingen

Projectwerk en Netwerk zijn de hoofdtaken van het in 1997 opgezette Clingendael Bureau Externe Betrekkingen ('External & Public Relations'). Oogmerken zijn het verwerven, begeleiden en (deels) uitvoeren van projecten en het uitbreiden en verstevigen van de netwerken waarin het Instituut opereert. In 1998 heeft het Bureau zijn activiteiten sterk uitgebreid en in 1999 is verdere expansie mogelijk gebleken doordat één van de stafleden meer tijd beschikbaar kreeg voor projectwerk. Dit werd mogelijk gemaakt door de vorming van een Afdeling Bedrijfsvoering voor het Instituut als geheel en de aanstelling van een hoofd per 1 maart 1999. Bovendien waren de afdelingen Onderzoek en Opleidingen meer betrokken bij het aanvangen van - vooral buitenlandse - projecten zodat Clingendael inmiddels een substantieel pakket aan projecten in en voor het buitenland heeft, gefinancierd uit binnen- en buitenlandse bronnen. Bureaus als Logistiek en Organisatie, Bibliotheek en Documentatie, Financiën en Personeel en Informatievoorziening leverden een wezenlijke bijdrage aan het effectief functioneren van het Bureau Externe Betrekkingen. Voor de lijst van kortlopende activiteiten in 1999 wordt verwezen naar de bijlage I van dit Jaarverslag.

Een van de belangrijkste opdrachtgevers was het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken van Nederland. Dit vooral dankzij het - voor het tweede achtereenvolgende jaar - beschikbaar stellen van tweehonderdduizend gulden voor kortlopende projecten op het terrein van de non-gouvernementele diplomatie ('Track-Two and Track-Five Diplomacy'). Daarnaast werden kortlopende projecten uitgevoerd in directe opdracht, met directe financiering en in nauwe samenwerking met het Ministerie en zijn ambassades. De tweede grote opdrachtgever was de Europese Unie. Naast het project tot het opzetten van een Diplomatieke Academie in Almaty (een TACIS-project in samenwerking met een Deense en een Spaanse firma) werd een begin gemaakt met het opbouwen van een programma voor Mongoolse diplomaten en ambtenaren (een TACIS-project in samenwerking met een Italiaans bedrijf en de Nederlandse Maastricht School of Management). Bovendien werden enkele kleinere projecten uitgevoerd, vooral in Centraal- en Oost-Europa en in het Middellandse Zeegebied.

Het Bureau werkte voorts in opdracht van Nederlandse en buitenlandse ministeries, organiseerde activiteiten met en voor niet-gouvernementele organisaties uit binnen- en buitenland, verzorgde trainingen en lezingen op Clingendael en ontving er Nederlandse en buitenlandse hoogwaardigheidsbekleders, adviseerde het Nederlandse bedrijfsleven op een aantal punten en werd daarvoor op bescheiden wijze gesponsord. Op wetenschappelijk terrein werden conferenties georganiseerd waaruit publikaties voortkwamen of zullen voortkomen. Stafleden van het Bureau droegen inhoudelijk bij tot door derden georganiseerde conferenties, zoals het jaarlijkse 'International Forum on Diplomatic Training'. De expertise van het Bureau op het terrein van internationale onderhandelingen werd geschraagd door de toetreding van één van de stafleden tot het 'Steering Committee of the Processes of International Negotiation' (PIN) Network en door de verschijning van één artikel in een Engelstalige en een Nederlandstalige publikatie.

Nieuw was de 'Newsletter' die in 1999 tweemaal verscheen. De 'Newsletter' heeft tot doel het

bestaande en toekomstige netwerk van Clingendael beter te informeren over de activiteiten van het Instituut. De 'buitenwacht' heeft vaak nog steeds een indruk van Clingendael die niet geheel met de realiteit overeenkomt, zowel waar het de veelzijdigheid als de omvang van de activiteiten betreft. De 'Newsletter' zal in principe driemaal per jaar verschijnen en wordt gedragen door de staf van het Instituut. De redactie ligt bij de staf van Externe Betrekkingen die ook bij andere publicitaire uitingen van het Instituut tracht een grotere 'Clingendael uitstraling' te realiseren. Het Bureau steunde de afdelingen bij het uitbrengen van folders en brochures. Ook nam het Bureau de verantwoordelijkheid voor de juistheid van de centrale database van het Instituut, die dankzij de inspanningen van de centrale databasebeheerder van de Afdeling Bedrijfsvoering in sterke mate aan kwaliteit heeft gewonnen.

Internationale Spectator

In 1999 is de *Internationale Spectator* in een nieuwe opmaak van start gegaan. Het binnenwerk werd verlevendigd en ingrijpend gewijzigd; zo werden de voetnoten onder aan de pagina veranderd in noten aan het eind van elk artikel. Ook de voorzijde van het omslag kreeg een nieuwe opmaak, waarbij het statisch venster werd ingeruild voor een dynamisch vizier. Dit alles heeft, zo is uit talrijke reactie gebleken, de aantrekkelijkheid van het blad voor de lezer vergroot.

De redactie van de *Internationale Spectator* heeft in jaargang 53 wederom getracht via de diverse rubrieken van het blad (columns, artikelen, respons, recensies en boekaankondigingen) het openbare debat over internationale zaken, in het bijzonder de Nederlandse buitenlandse politiek, te volgen en zonodig te stimuleren. Door streng selectiebeleid, door intensief redigeren en soms bekorten van geaccepteerde bijdragen en door het tijdig plannen van te behandelen themata in de vorm van *clusters* van artikelen, heeft de redactie ernaar gestreefd zowel actuele informatie als diepgaande analyses te presenteren, en dat in beknopte, puntige bijdragen. Zo werd in 1999 door middel van gecombineerde artikelen aandacht besteed aan de lessen van de crisis in Kosovo, politieke successie in democratie en dictatuur, de onofficiële buitenlandse betrekkingen (met aandacht voor de gegroeide internationale rol van de niet-gouvernementele organisaties), de waarde van toekomstvoorspellingen en ten slotte achtergronden en repercussies van de crisis in Azië, terwijl in een aantal verspreide bijdragen het nieuwe ontwikkelingssamenwerkingsbeleid van minister Herfkens onder de loep werd genomen. Bovendien werd in de aflevering van oktober een begin gemaakt met een nieuwe maandelijkse rubriek (wegwijs op internet), die de lezer een keur aan relevante *internet-sites* biedt op allerlei terreinen van de internationale politiek.

De jaargang 53 (1999) van de *Internationale Spectator* had een omvang van 696 pagina's; 135 auteurs hebben een bijdrage geleverd in de vorm van columns (11), artikelen (84), boekbesprekingen (57) en reacties op eerder gepubliceerde artikelen (7).

De kernredactie, bestaande uit de hoofdredacteur en de beide eindredacteurs, kwam wekelijks bijeen. Op 16 februari, 15 juni, 12 oktober en 30 november vond een vergadering van de voltallige algemene redactie plaats.

Mw F. van den Burg nam per 1 januari 1999 afscheid als plaatsvervangend hoofdredacteur. Zij is wel de redactie van de rubriek boekaankondigingen blijven voeren. De eindredactie heeft in de periode mei-juli gastvrijheid geboden aan een stagiaire van de Rijksuniversiteit Groningen, mw Janna Brouwer. Twee redactieleden begonnen in het verslagjaar aan een hoogleraarsfunctie: J.Q.Th. Rood als bijzonder hoogleraar internationale betrekkingen, in het bijzonder internationale politieke economie, aan de Universiteit van Utrecht, en C.W.A.M. van Paridon als gewoon hoogleraar economie in de Faculteit der Sociale Wetenschappen van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Het redactielid mw S. Vanhoonacker promoveerde aan de Universiteit Leiden.

De voortgaande automatisering bracht mee dat steeds meer bijdragen via e-mail worden aangeboden, hetgeen soms tot een zekere extra actualisering kon leiden.

De trend van de afgelopen tijd, een jaarlijkse lichte teruggang in het abonneebestand, is in 1999 tot staan gebracht. De *Internationale Spectator* is de nieuwe eeuw ingegaan met een gelijk (mogelijk iets hoger) aantal betalende abonnees dan op 1 januari 1999: c. 2470 abonnees. De extra oplage

van de vier in samenwerking met de Europese Beweging Nederland uitgegeven Europeanummers bedroeg gemiddeld 4500.

Informatievoorziening

Automatisering

In 1999 is het oude coax netwerk vervangen door een utp netwerk in het hoofd- en bijgebouw, beide zijn verbonden door glasvezelbekabeling. Dit netwerk wordt ook voor de telecommunicatie benut. Verder is er een nieuwe firewall geïnstalleerd alsmede een anti-virus server die binnenkomende data afvangt en controleert.

Op de werkplekken is Microsoft Office geïnstalleerd en een postregistratie systeem bij de afdeling Opleidingen geïmplementeerd.

De database van het Bureau Bibliotheek & Documentatie is op de Clingendael-webserver toegankelijk gemaakt. Daarnaast is een begin gemaakt om korte notities van Clingendael auteurs full text op de website te plaatsen. Alle cursisten-computers hebben toegang gekregen tot het internet.

ONDERNEMINGSRAAD

Samenstelling

Met ingang van november 1998 is een nieuwe Ondernemingsraad (OR) aangetreden. De samenstelling is als volgt: S. van Ankeren (secretaris), S. Boejharat (gewoon lid), L. van de Goor (voorzitter).

Overleg en rapportage

De OR heeft in 1999 een aanvang gemaakt met zijn werkzaamheden, vergaderde zeven maal onderling en acht maal met de Directeur. Van alle vergaderingen zijn notulen gemaakt die in het personeelsorgaan C-Mail zijn gepubliceerd. In zijn communicatie met de directeur heeft de OR voorts vijf memoranda gestuurd over onderwerpen als: informatievoorziening richting OR, informatievoorziening nieuw personeel, uitbetaling vakantiedagen bij beëindiging dienstverband, parkeerbeleid, verlofdagenbeleid en de problematiek van stuwmeren van vakantiedagen.

Beleidsplan, begroting en jaarrekening

De OR heeft met enige zorg kennis genomen van de jaarcijfers over het kalenderjaar 1998. Van directe consequenties voor het personeel bleek geen sprake, maar de financiële resultaten over 1998 gaven wel aanleiding om met de DIR over mogelijke gevolgen van gedachten te wisselen. Dit mede naar aanleiding van de in het beleidsplan voor 2000 aangekondigde flexibilisering van de werknemers. Over wat dit precies zou gaan inhouden voor de diverse groepen personeelsleden is uitgebreid gediscussieerd. De OR heeft in dit verband zijn wens tot het formuleren van een personeelsbeleidsplan geuit. Dit is voor 2000 toegezegd.

Evaluatie Clingendael

De OR heeft met zorg kennis genomen van het rapport “Uitvoering Onderzoek Subsidies Instituut Clingendael” door O.D. van Batenburg en R.F.G. van Lansbergen d.d. 10 december 1999. Dit rapport bevat twee boodschappen. Geconstateerd wordt allereerst dat Clingendael inhoudelijk goed werk aflevert en voldoet aan de subsidiedoelstellingen van BZ. Daarnaast bevat het rapport de mededeling dat het systeem van subsidietoekenning in de toekomst moet veranderen in verband met wijzigingen in de subsidieregeling van het Ministerie van Buitenlandse Zaken. De OR is uitgebreid geïnformeerd over de mogelijke gevolgen van een verandering in het systeem van subsidietoekenning. Er blijft evenwel onduidelijkheid bestaan omdat de verschillende opties waaruit kan worden gekozen allemaal andere consequenties hebben voor het personeelsbeleid op de langere termijn. De OR volgt het overleg van de

Directeur met het Ministerie van Buitenlandse Zaken nauwlettend.

Bijzondere activiteiten

De OR heeft een enquête onder het personeel gehouden met als doel inzicht te verkrijgen in de volgende zaken:

- De werkdruk
- Behoeftte aan scholing
- Behoeftte aan collectieve verzekeringen voor autoschade en ziektekosten
- Evaluatie tijdsregistratie en invoering van de 36-urige werkweek

De uitkomsten van deze enquête tonen aan dat er mede door invoering van de 36-urige werkweek veel overuren worden gemaakt, en dat het compenseren hiervan in combinatie met het grote aantal ADV-dagen uitmondt in het meenemen van reguliere verlofdagen naar het volgend jaar. De evaluatie van de tijdsregistratie viel positief uit. De enquête-uitslag toont voorts aan dat er behoefte bestaat aan extra scholing.

Naast het houden van een enquête heeft de OR de DIR aan het einde van 1999 een conceptplan aangeboden inzake regelingen m.b.t. werktijd, ADV, vakantie en verlof.

Personeelsbeleid

De OR heeft zich in dit eerste jaar van zijn zittingsperiode geconcentreerd op een aantal speerpunten.

- De OR heeft de DIR verzocht om in verband met grotere transparantie de besluiten van het Directiebestuur te publiceren. Besluiten worden inmiddels in de C-Mail gepubliceerd. Het mandaat van de leden van het Directiebestuur blijft echter onduidelijk.
- Het Handboek Organisatie Clingendael (HOC) is door de OR onder de loep genomen. DIR en OR kwamen overeen dat aanpassing noodzakelijk is. In verband hiermee heeft de OR een aanvang gemaakt met het herschrijven van de brochure van het Ministerie van Binnenlandse Zaken “Rechtspositie Rijksambtenaren” teneinde deze geschikt te maken voor Clingendael. Onder dit punt valt ook het uitzoeken van de verplichtingen van Clingendael als werkgever ten aanzien van het informeren van m.n. nieuw personeel. De OR heeft zich uitgebreid verdiept in de wetgeving dienaangaande en de DIR hierover in een memorandum geïnformeerd.
- De personeelsbeoordelingen die in 1999 hebben plaatsgehad hebben geleid tot een discussie tussen de OR en de DIR over het nut van het voeren van functioneringsgesprekken. De DIR deelt de mening van de OR dat dergelijke gesprekken nuttig zijn. Concrete afspraken over procedures en uitvoering zijn niet gemaakt.
- De regelingen rond vakantie-, brug-, ADV-, en verlofdagen behoeften volgens de OR aanpassing en precisering. Een en ander sloot ook aan bij de wens van de DIR om de problematiek inzake stuwmeren aan verlofdagen meer beheersbaar te maken en een einde te maken aan het onbeperkt opbouwen van vakantiedagen. De DIR heeft de OR uitgenodigd om hieromtrent voorstellen te doen, waaraan de OR gevolg heeft gegeven.
- De OR is gedurende 1999 geconfronteerd met onduidelijkheid inzake de regelingen voor de uitbetaling van restvakantiedagen die gelden bij beëindiging van het dienstverband. De OR heeft zich verdiept in de wetgeving dienaangaande en hierover in een memorandum gerapporteerd aan de DIR. De bevindingen van de OR zijn overgenomen door de DIR.
- De OR heeft naar aanleiding van de enquête en de wijzigende eisen aan personeel de aandacht gevestigd op het belang van scholing als diepte-investering. In de begroting-2000 is hiervoor meer geld gereserveerd, maar volgens de OR zou hiervoor meer geld moeten worden uitgetrokken.

Verplichtingen ingevolge de Arbeidsomstandighedenwet 1998

De OR constateerde bij aanvang dat Clingendael op het terrein van de ARBO-wet een inhaalslag moet plegen. Hiertoe is een aantal stappen is gezet:

- Op het punt van bedrijfszelfbescherming heeft een vluchtoefening plaatsgehad. Naar aanleiding hiervan zijn in een evaluatierapport aanbevelingen gedaan. De OR ziet erop toe dat hieraan gevolg wordt gegeven.
- Het team dat verantwoordelijk is voor bedrijfszelfbescherming behoeft zowel een nieuw hoofd als aanvulling voor wat betreft de gewone leden.
- Ten aanzien van het probleem van werkdruk heeft de OR op basis van de enquête en individuele klachten dit punt hoog op de agenda geplaatst. De OR zal dit het komende jaar nader onderzoeken en in overleg met de DIR een actieplan ontwikkelen.
- Ten aanzien van de RSI-problematiek geldt dat dit vraagstuk pas in het laatste kwartaal van 1999 meer aandacht is gaan vragen. Het is inmiddels wel duidelijk dat RSI-problemen binnen Clingendael niet mogen worden onderschat. Ook hier geldt dat de OR deze kwestie het komende jaar nader zal onderzoeken en in overleg met de DIR een actieplan zal ontwikkelen.
- Inzake de Wet Samen/minderhedenbeleid is de OR tevreden over de snelle en adequate afhandeling van de rapportage in overleg met het nieuw aangetreden Hoofd Bedrijfsvoering. De resultaten van de inventarisatie baarden de OR geen zorgen. Wel valt op dat minderheden voornamelijk vertegenwoordigd zijn in lagere functies.
- Ten aanzien van de AVIOS-rapportage inzake de ARBO-wetgeving constateert de OR dat Clingendael een concreet plan van aanpak nog steeds ontbeert. De ARBO-wet 1998 stelt een plan van aanpak verplicht teneinde de arbeidsomstandigheden te verbeteren en deze aan te passen aan de eisen van de wet.

BIJLAGEN

.....

I ACTIVITEITEN

a Conferenties, Symposia, Colloquia van de afdeling Onderzoek

14 januari	Die EU-Präsidenschaft Deutschlands (Duits voorzitterschap) (Rob Aspeslagh en Susanne Raven)
26 januari	Duitsland conferentie ‘Insolvenzrecht’ Nederland-Duitsland, (Rob Aspeslagh i.s.m. de Universiteit Leiden)
27 januari	Olie-seminar (besloten) met CFO’s, Olie mij. NL (mede-organisatie: Coby van der Linde)
22 februari	Seminar United States and Benelux Cooperation (Alfred Pijpers i.s.m. de Amerikaanse Ambassade)
26 februari	Colloquium Mr. J.M.A.H. Luns in de Nederlandse politiek (Jan Rood)
24 maart	Persconferentie in Nieuwspoort n.a.v. boekpresentatie Krijgsmacht of vredesmacht. Keuzen voor de Nederlandse defensie in de 21e eeuw (Dr. A. van Staden e.a.)
25 maart	Seminar John Reilly (Chicago Council on Foreign Relations) (mede-organisatie: Marianne van Leeuwen)
20 april	Lezing minister van Defensie De Grave (Jan Rood)
22 april	Seminar Europese Verkiezingen (Alfred Pijpers)
11 mei	Conferentie Washington (Conflict Research Unit)
17 mei	Future directions for conflict early warning. Learning from Macedonia and the Democratic Republic of Congo (Conflict Research Unit)

28 mei	De toekomst van de Nederlandse defensie (Dick Zandee)
4 juni	The Netherlands' Polder Model, does it offer any clues for the solution of Europe's socioeconomic flaws, (Hans Labohm i.s.m. Onderzoek)
29 juni	The Finnish EU Presidency, (Hans Labohm, i.s.m. de Finse Ambassade)
30 juni	Slotbijeenkomst Strategische Toekomstdiscussie Defensie (STD) (i.s.m. de Atlantische Commissie)
8 juli	Ontwikkeling en stabilisatie op de Balkan: de langere termijn, (Hans van der Meulen)
15 september	Bijeenkomst klankbordgroep Taakgroep Veiligheid (Marianne van Leeuwen)
27 september	Op weg naar Tampere (Ben Hoetjes)
30 september	Strategies for peace consolidation in the Democratic Republic of Congo, (Georg Frerks i.s.m. FEWER)
12 oktober	Groene politiek in Europa. Duitsland-Nederland, (Rob Aspeslagh, Susanne Raven)
14 oktober	Presentatie boek Kosovo. Van crisis tot crisis (Dick Leurdijk, Dick Zandee) (Dick Zandee)
28-29 oktober	Dutch-Anglo Bilateral Meeting: Bilateral Politics and Cooperation in a Global and European Setting, (Rob Aspeslagh i.s.m. Chatham House)
11 november	Conferentie over Berlijn, (Rob Aspeslagh i.s.m. Goethe Institut)
15 november	EVDI: de vraag naar het Nederlands beleid (Bert Kreemers)
18 november	Conferentie NRW-NL, (Rob Aspeslagh i.s.m. Goethe Institut)
30 november	Spitscongres 'Postmodern management in de rijksdienst', (Ben Hoetjes i.s.m. Nederlands Studiecentrum Den Haag)
2 december	Scenarios Europe 2010: Five possible futures for Europe (Hans Labohm)
9-11 december	Coalition patterns and flexibility in the European Union: the significance of small and large member states

(Alfred Pijpers en Leonore van Zalinge (stagiaire)) i.s.m. Trans European Policy Studies Association (TEPSA), Brussel

***b* Overzicht Cursussen, Seminars, Conferenties van de afdeling Opleidingen**

OVERZICHT VAN ALLE CLUSTERS AFDELING OPLEIDINGEN 1999

JANUARI

Datum	Cursus	Cluster	Aantal dagdelen	Aantal cursisten	Projectnummer
6, 13 en 20	EuroSchool Collegereeks	ES	3	8	99/6665
11 t/m 14	OHT-KCT	IV	9	9	99/6380
12	Interim Albanië	IV	2	4	99/6390
12 jan. t/m 8 mrt	LTD 99/1	IV	20	6	99/6300
13	Interim Bosnië	IV	3	4	99/6391
15	Europees Platform	ES	1	12	99/6580
15	Lezing dhr. Patijn	IB	1	60	98/6005
t/m 15 januari	LBB	IB	115	32	98/6005
18 t/m 21	OHT-KCT	IV	9	9	99/6381
18 jan. t/m 26 feb.	Mozambique	IB	56	20	99/6142
19	V&W Steunseminar	ES	2	50	99/6500
20	Stichting Publiek Domein	ES	2	18	99/6560
28	College Poortinga	IV	1	15	99/6395
28	Fontys Hogeschool Tilburg Rollenspel	ES	2	35	99/6660

FEBRUARI

Datum	Cursus	Cluster	Aantal dagdelen	Aantal Cursisten	Projectnummer
1 t/m 10	CCB winter	IV	12	8	99/6330
4 febr. T/m 27 april	LOD-16	ES	125	25	99/6600
9	VROM Europees Recht	ES	2	20	99/6510
16 febr. t/m 27 april	CIP	IB	11	15	99/6030
18	Algerije	IV	2	30	99/6410
22 t/m 26	SFORBAT 12	IV	15	19	99/6370

MAART

Datum	Cursus	Cluster	Aantal Dagdelen	Aantal Cursisten	Projectnummer
2	DAF-bijeenkomst	IB	1	20	
3	Indoc Cyprus	IV	1	3	99/6392
9 t/m 11	Startconferentie NPI	ES	6	23	99/6630
10 t/m 11	VROM Europa Cursus I	ES	4	18	99/6511
1 t/m 12 mrt.	Educ. & Man. Skills Moz.	IB	20	3	99/6143
15	Aruba-bijeenkomst	IB	1	45	
15 t/m 26	MILAT	IV	11	10	99/6400
16 mrt t/m 29 apr	CIV 83	IV	24	17	99/6310
17 t/m 19	Amsterdam Airport Schiphol	ES	6	17	99/6570
17 t/m 18	VROM Europa Cursus - II	ES	4	15	99/6511
23 mrt. t/m 2 apr.	UNIPTF PK 70	IV	19	12	99/6340
24 t/m 26	V&W Europese integratie	ES	5	12	99/6501
29	Indoc Albanië	IV	2	1	99/6393
29 t/m 31	Kosovo	IV	6	12	99/6393
30	Voorlichtingsbureau EP college	ES	1	35	-

APRIL

Datum	Cursus	Cluster	Aantal dagdelen	Aantal Cursisten	Projectnummer
6 april	HES Amsterdam Rollenspel	ES	2	60	99/6660
7 t/m 9	Europa in Vogelvlucht Open inschrijving	ES	6	11	99/6640
13 t/m 23	UNIPTF PK 71	IV	20	18	99/6341
13	NATO Rollenspel	IV	2	25	99/6440
15	Onderhandelen in de EU Open	ES	2	8	99/6650

	inschrijving				
15	ACS CIV 83	IV	2	57	99/6320
26 t/m 28	Intern. Negotiations Estland	ES	4	30	
26 t/m 29	CONTCO-5	IV	10	10	99/6375

MEI

Datum	Cursus	Cluster	Aantal dagdelen	Aantal Cursisten	Projectnummer
10 t/m 21	ECMM PK 72	IV	14	15	99/6342
10 t/m 21	MAPE PK 73	IV	14	16	99/6343
12	Studiedag Afrika-notitie DAF	IB	2	12	
17 mei t/m 16 juli	LCA	IB	81	25	99/6100
19	Stichting Publiek Domein	ES	2	15	99/6560
27 en 28	SIN	IB	5	16	99/6200

JUNI

Datum	Cursus	Cluster	Aantal dagdelen	Aantal Cursisten	Projectnummer
1 t/m 11	UNIPTF PK 74	IV	26	25	99/6344
3	Intern. Onderhandelen ROI	IB	2	16	
8 t/m 9	VROM Int. Onderhandelen	ES	4	9	99/6512
12 t/m 17	Training Int. Ond. Tunesië	ES	2	14	99/
14 t/m 17	OHT-KCT	IV	9	9	99/6382
16	HES Docenten	ES	2	40	99/6675
22	Rollenspel Maastricht	ES	2	62	99/6660
22	Alumni-bijeenkomst LBB	IB	1	40	99/6005
23 t/m 24	EZ Effectief opereren	ES	5	12	99/6530
24 juni	College Poortinga	IV	1	15	99/6395
28 t/m 2 juli	Sem. Intern. Onderhandelen in Maputo	IB	10	16	99/6146
30 juni t/m 2 juli	OC&W	IB			99/6060

JULI

Datum	Cursus	Cluster	Aantal dagdelen	Aantal Cursisten	Projectnummer
5 t/m 6	Conf. Regionale Econ. in Maputo	IB	4	35	99/6146
5 t/m 9 juli	SFORBAT 13 Infat	IV	18	22	99/6371
7 t/m 9	Workshop Policy Development in Maputo	IB	6	12	99/6148

AUGUSTUS

Datum	Cursus	Cluster	Aantal dagdelen	Aantal Cursisten	Projectnummer
16 augustus	OCKMAR	IV	1	8	99/6394
16 aug. t/m 13 okt.	LTD 99/2 +	IV	24	6	99/6301
23	TNO	IV	2	15	99/6450
23 t/m 27	MOZ onderhandelen in Maputo	IB	10	26	99/6145

SEPTEMBER

Datum	Cursus	Cluster	Aantal dagdelen	Aantal Cursisten	Projectnummer
21 sept. t/m 30 nov.	CIP (iedere dinsdagmiddag)	IB	11	18	99/6035
1 t/m 10	Training in database bibliotheek voor Mozambique	IB	16	1	99/6147
6 t/m 9	UNCIFYP	IV	10	10	99/6396
8	Arnhem Business School College	ES	1	60	
9 - 10	Junior team Europa	ES	4	18	99/6670
15 t/m 16	VROM Europa cursus deel I	ES	4	17	99/6513
16/9 – 8/12	LOD 17	ES	127	25	99/6610
17	College OHT Landcent	IV	2	40	99/6397
20 t/m 21	Trainees Justitie I	ES	4	11	99/6595
20 t/m 24	KFORBAT	IV	14	12	99/6372
22 t/m 23	VROM Europa cursus - II	ES	4	13	99/6513
22 t/m 24	SZW int. oriëntatie I	ES	7	20	99/6550
27 t/m 29	BZK EUROR	ES	4	11	99/6540
27 t/m 30	OHT/KCT	IV	9	9	99/6383
28 sept t/m 7 okt	CCB zomer	IV	12	21	99/6331
29	KLU casus	IV	2	30	99/6410
29	EPOS(eminar)	IV	4	72	99/6701
30 sept t/m 1 okt	SZW int. oriëntatie II	ES	2	20	99/6550

OKTOBER

Datum	Cursus	Cluster	Aantal Dagdelen	Aantal Cursisten	Projectnummer
4 t/m 6	Europa in Vogelvlucht Open Inschrijving	ES	6	15	99/6641
4 okt t/m 5 nov	GIM V&V	IB	97	34	99/6020
5 t/m 15	UNIPTF PK 76	IV	16	10	99/6346
5 t/m 15	MAPE-75	IV	13	6	99/6345
11 t/m 13	Trainees Justitie II	ES	2	20	99/6595
15	Buza/DAF Belangenbehartiging	IB/ES	2	12	
18 okt t/m 21 jan	LBB 54	IB	115	30	99/6010
19	VIAE rollenspel	ES	2	60	99/6660
20	Nuffic	ES	2	18	99/6635
20 t/m 22	V&W Europese integratie	ES	7	18	99/6502
22	Bosniërs, Slovenen (BuZa)	ES	1	20	99/6620
28	Rollenspel HES R'dam	ES	2	40	99/6676
29	V&W Seminar Verdrag A'dam	ES	2	44	99/6504

November

Datum	Cursus	Cluster	Aantal Dagdelen	Aantal Cursisten	Projectnummer
2 nov. t/m 16 dec.	CIV 84	IV	24	20	99/6311
4 t/m 5 nov.	GIMIC/GHB	IV	5	10	99/6394
5	Rollenspel EU, ABS	ES	2	50	99/6661
8 t/m 12	Contco KFOR	IV	10	8	99/6376
9 t/m 10	VROM Europa cursus (I)	ES	4	18	99/6514
9 t/m 19	ECMM PK 79	IV	14	12	99/6349
10 nov	College Poortinga	IV	1	15	
16 t/m 26	UNTSO PK 77	IV	19	14	99/6347
16 t/m 17	VROM Europa cursus (II)	ES	2	18	99/6514
17	Lezing Van Staden	IV	1	15	
18	ASC CIV 84	IV	2	42	99/6321
25	Duitsland en Europa	ES	2	36	
25	V&W Belangenbehartiging	ES	2	8	99/6503
26	Terugkomdag EZ eff. Op.	ES	1	14	99/6530
30 nov. t/m 2 dec.	UNTSO-Partners	IV	6	25	99/6355
30 nov. t/m 10 dec.	UNIPTF PK 80	IV	23	26	99/6350

DECEMBER

Datum	Cursus	Cluster	Aantal Dagdelen	Aantal Cursisten	Projectnummer
1 t/m 2	Min. van LNV	ES	5	12	99/6525
8 t/m 10	SZW, int. oriëntatie I	ES	7	17	99/6551
14	Min. van LNV	ES	2	11	99/6525
16	Actualiteitenseminar	IV	2	42	
16 t/m 17	SZW, int. oriëntatie II	ES	2	17	99/6551

Totaaloverzicht alle clusters	Aantal	Aantal
-------------------------------	--------	--------

	Dagdelen	Cursisten
Internationale Veiligheid	468	839
Internationale Betrekkingen en Diplomatie	602	523
Europese Samenwerking en Integratie	406	1192

c Workshops, Seminars, Conferenties van het Bureau Externe Betrekkingen

4-5 januari	Seminar EU Onderhandelen, Riga, NL Ambassade Riga
6-7 januari	Seminar EU Onderhandelen, Vilnius, NL Ambassade Riga
13 januari	Workshop Internationaal Onderhandelen, Amsterdam, ASIR
25-26 januari	Seminar Diplomatiek Onderhandelen, Tunis, Diplomatieke Academie
1 februari	Bezoek UNDP aan Clingendael, Den Haag, staf UNDP
3 februari	Workshop EU Onderhandelen, Maastricht, Studentenvereniging
4-5 februari	Seminar Internationaal Onderhandelen, Opleidingen Clingendael
8-10 februari	Workshops Internationaal Onderhandelen, Apeldoorn, Eerste Divisie
20-21 februari	Seminar Diplomatiek Onderhandelen, Teheran, Diplomatieke Academie Iran
23 februari	Workshop Internationaal Onderhandelen, Baku, Ministerie van Buitenlandse Zaken, Azerbaidjan
2 maart	Werkbezoek diplomaten, Den Haag, Diplomatic Academy of London
5 maart	Train de Trainers, Den Haag, Afdeling Opleidingen Clingendael
5 maart	Bezoek Studenten Leuven, Clingendael, Lezing/rondleiding
8 maart	Workshop Internationaal Onderhandelen, Rijswijk, Afdeling Opleidingen Clingendael
15-16 maart	Seminar Internationaal Negotiation, Leicester, Diplomatic Studies Centre
17 maart	Workshop Internationaal Onderhandelen, Afdeling Opleidingen Clingendael (Leergang Oost-Europese Diplomaten)
19 maart	Conferentie Mercosul, Clingendael, Universiteit van Leiden

22 maart	Bezoek Havdar Minchev, Clingendael, Directeur Bulgarian National Association International Relations
23 maart	Workshop Internationaal Onderhandelen, Leiden, Universiteit/Volkenrecht
24 maart	Workshop Internationaal Onderhandelen, Clingendael, Afdeling Opleidingen (Leergang Oost-Europese Diplomaten)
24 maart	Workshop Internationaal Onderhandelen, Clingendael, Afdeling Opleidingen
24 maart	Lezing van de Sloveense Minister van Economische Zaken, Clingendael
26 maart	Bezoek Noghrahkare Shirazi, Clingendael, Dean Faculty International Relations, Iran
12 april	Meeting with Ambassador Roscoe Sudarth of the Middle East Institute
12 april	Round Table with Romanian Parliamentarians and Military Officers
15 april	Workshop EU Onderhandelen, Afdeling Opleidingen Clingendael
16-18 april	Seminar 'Search for Common Ground', Den Haag, Bureau Logistiek
29 april-5 mei	Seminar Diplomatiek Onderhandelen, Almaty, Diplomatieke Academie Kazahkstan
7-8 mei	Seminar Conflictonderhandelen, Vught, United Nations of Youth
9 mei	Forum & Rollenspel, De Balie, Amsterdam
10 mei	Bezoek Witte Sociëteit, Clingendael, lezing en rondleiding
16 mei	Workshop Conflictoverleg, Clingendael, United Nations of Youth
27 mei	Lezing van de Cypriotische Minister van Buitenlandse Zaken, Clingendael
28-29 mei	Inception Mission Slovak Republic, Bratislava, Ministerie van Buitenlandse Zaken
8 juni	Ontvangst, Clingendael, Minister van Buitenlandse Zaken van Nieuw Zeeland, Richard Nottage
8 juni	Lobbyen & Onderhandelen, Den Haag, Afdeling Opleidingen Clingendael
10 juni	Ontvangst, Clingendael, Minister van Buitenlandse Zaken van Mexico, Rosario Green
14-16 juni	Seminar International Negotiation, Tunis, Ministry of Development/EU
22 juni	Practicum Conflict Beheersing, Universiteit Leiden, PIOOM

23 juni	Workshop Onderhandelen in de EU, Afdeling Opleidingen Clingendael
24 juni	Lezing, Clingendael, studenten Universiteit van Missouri, VS
25 juni	Lezing, Clingendael, Corps Diplomatique
29 juni	Rode Kruis, Clingendael, Minister Ontwikkelingssamenwerking
1 juli	Workshop EU Onderhandelen, Clingendael, Poolse Gemeentebesturen
2 juli	Bezoek Dr Wu-Lien Wei, Directeur Diplomatieke Academie, Taiwan
5 juli	Workshop Onderhandelen, Instituut Defensie Leergangen, ISOOC
6 juli	Workshop EU Onderhandelen, Hogeschool Deventer, Bibliothecarissen uit vier landen
8-9 juli	Seminar Diplomatic Negotiation, Clingendael, Afdeling Opleidingen (Leergang Centraal-Aziatische Diplomaten)
14 juli	Workshop Onderhandelen, Maastricht, European Institute of Public Administration (EIPA): Poolse diplomaten
26-28 juli	Seminar Onderhandelen, Den Haag (IIMCR)
8 september	Studiebezoek de heer Osawa (JETRO), Clingendael
9 september	Studiebezoek de heer Elangasekere, Clingendael, House of Parliament Sri Lanka
10 september	Netwerk Bijeenkomst TAIEX, Oxford, toekomst training Centraal/Oost-Europa
15-16 september	Seminar Diplomatiek Onderhandelen, Zagreb, Diplomatieke Academie Kroatië
18 september	Seminar Internationaal Onderhandelen, Bratislava, diverse ministeries
20-22 september	International Forum on Diplomatic Training, Wenen, Diplomatieke Academie Wenen
20-22 september	Internationaal Forum on Diplomatic Training, Wenen, Diplomatieke Academie, Wenen (TACIS)
27 september, 4 oktober 11 oktober	Workshop International Negotiations, Universiteit Leiden (LLM)
9-11 oktober	Project on International Negotiation, Parijs, IIASA
13 oktober	Programma UNDP Permanent Representatives, Clingendael, i.s.m. Institute for Social Studies (ISS)

17 oktober-3 november	Inceptiemissie en Train de Trainers Seminar, Ulaan Bataar, TACIS
20 oktober	Rondetafel GCC-EU Relations, Clingendael, Stichting NL-Oman
2 november	Workshop Diplomatic Negotiation, Beijing, Foreign Affairs College
8 november	Workshop EU Onderhandelingen, Afdeling Opleidingen Clingendael
10 november	Workshop Internationaal Onderhandelen, Afdeling Opleidingen Clingendael (Leergang Buitenlandse Betrekkingen)
17-23 november	Seminar Internationaal Onderhandelen, Clingendael/Maastricht, EU/Vietnam
22-24 november	Seminar Diplomatic Negotiation, Clingendael, Afdeling Opleidingen (Leergang Oost-Europese Diplomaten)
24 november	Workshop Internationaal Onderhandelen, Amsterdam, Hogeschool Haarlem
6-11 december	Werkbezoek (w.o. Workshop), Clingendael, Universiteit van Oxford, Foreign Service Programme
13 december	Vergrijzend Europa, Clingendael, symposium'
14 december	Practicum Internationaal Onderhandelen, Clingendael, Afdeling Opleidingen.

d Uitgebrachte Literatuurlijsten van Bibliotheek & Documentatie

- Azië.
- Biologische en Chemische wapens.
- Bondsrepubliek Duitsland.
- Buitenlands- en veiligheidsbeleid van (de lidstaten van) het Gemeenebest van Onafhankelijke Staten en van de Baltische Republieken.
- Buitenlands- en veiligheidsbeleid van de Verenigde Staten van Amerika.
- China (incl. Hong Kong) en Taiwan.
- Economische betrekkingen tussen de Westerse industrielanden en Oost-Europa/GOS.
- English literature on Dutch foreign- and security policy.
- Europese integratie.
- Externe betrekkingen van de Europese Unie.
- Internationale onderhandelingen en onderhandelings technieken/diplomatieke betrekkingen.
- (de lidstaten van) het Gemeenebest van Onafhankelijke Staten en van de Baltische Republieken.
- Midden- en Oost-Europa.
- Midden-Oosten en Noord-Afrika.
- Het Milieuvraagstuk.
- Nationaliteiten- en minderhedenvraagstukken.
- NAVO / Atlantische verhoudingen.
- Nederland en de Europese Unie/Samenwerking.
- Nederland en ontwikkelingssamenwerking.
- Nederlands buitenlands beleid.
- Nederlandse defensie- en veiligheidspolitiek.
- Ontwikkelingsvraagstukken.
- O.V.S.E. / C.V.S.E.
- Polemologie / Leer van de internationale betrekkingen.
- Proliferatie / non-proliferatie.
- Sub-Sahara Afrika / Zuidelijk Afrika.
- Verenigde Naties.
- Verenigde Naties: gespecialiseerde organisaties en programma's.
- Vluchtelingen- en Migratieproblematiek.
- Vredeshandhaving en humanitaire interventie.
- Wapenbeheersing.
- Wapenproductie en -handel.
- (West-) Europese veiligheid.

De lijsten werden in maart en in september aangevuld. In totaal 66 lijsten over 33 onderwerpen.
De lijsten worden op internet geplaatst.

Documentatiemappen Bibliotheek & Documentatie in 1999

Voor **externe verspreiding** werden in 1999 de volgende documentatiemappen samengesteld:

Hervormingen/bezuinigingen bij de Nederlandse krijgsmacht 1 januari 1998-1 februari 1999, (februari 1999) / samenst. S. van Ankeren: Deze map bevat krantenartikelen, tijdschriftartikelen, documenten, relevante gedeeltes van de verkiezingsprogramma's, Eerste- en Tweede Kamerstukken en Handelingen, en een uitgebreide literatuurlijst. Ca. 370 p.

Voormalig Joegoslavië / samenst. A.C. Molenaar (deel 17) en J. van der Lijn (delen 15 en 16)

Deze mappen bevatten VN-documenten, krantenknipsels, tijdschriftartikelen en een literatuurlijst en een lijst van relevante VN-documenten. De serie is gestart in augustus 1992; ieder deel sluit op het voorgaande deel aan.

Deel 15A: juli-december 1999; Kranten- en tijdschriftartikelen; documenten en een literatuurlijst over de algemene situatie; het Nederlandse standpunt en de situatie in Macedonië. Totaal ca. 385 p.

Deel 15B: juli-december 1999; Kranten- en tijdschriftartikelen; documenten en een literatuurlijst over de situatie in Kosovo. Totaal ca. 338 p.

Deel 15C: juli-december 1999; Kranten- en tijdschriftartikelen; documenten en een literatuurlijst over de situatie in Bosnië-Herzegowina. Totaal ca. 368 p.

Deel 16A: 1 januari-10 april: Uitsluitend over Kosovo en sluit aan op deel 15 B van januari 1999. Bevat kranten- en tijdschriftartikelen en een literatuurlijst. Totaal ca. 350 p.

Deel 16 B: 1 januari-10 april: Uitsluitend over Kosovo en sluit aan op deel 15 B van januari 1999. Bevat documenten en een literatuurlijst. Totaal ca. 350 p.

Deel 17A: Nederland-Kosovo (11 april-30 juni 1999) bevat kranten- en tijdschriftartikelen, documenten en een literatuurlijst: 238 p.

Deel 17B: Het Kosovo-conflict: algemeen: kranten- en tijdschriftartikelen (11 april-30 juni 1999), met literatuurlijst: 339 p.

Deel 17C: Het Kosovo-conflict: documenten van internationale organisaties (11 april-30 juni 1999), met literatuurlijst: 261 p.

Deel 17D: Bosnië-Herzegowina, Kroatië: documenten, januari-juni 1999: 332 p.

Deel 17E: Algemeen, Bosnië-Herzegowina, Kroatië: kranten- en tijdschriftartikelen: januari-september 1999: 225 p.

Voor **interne verspreiding** werd in 1999 de volgende documentatiemap samengesteld:

- Diplomatieke betrekkingen

e Optreden elders

Clingendael medewerkers hebben, behalve in het eigen Instituut, lezingen/colleges gehouden voor de volgende organisaties:

- Adviesraad Verkeer en Vervoer, Den Haag
- AEGEE, Rotterdam
- AICGS, Washington DC
- Aktion Sühnezeichen, Amsterdam
- Alfred Mozer Stichting, Kosovo
- Algemene Bestuursdienst, Wassenaar
- Amsterdam School of Business
- Amsterdam School of International Relations
- Bundesakademie für Öffentliche Verwaltung, Bruehl
- D66
- De Balie, Amsterdam
- Defensie Voorlichtingscentrum
- Diplomatieke Academie, Almaty
- Diplomatieke Academie, Bonn
- Diplomatieke Academie, Muscat
- Diplomatieke Academie, Teheran
- Diplomatieke Academie, Tunis
- Diplomatieke Academie, Zagre
- Duitsland Training Internationaal Onderhandelen, Ippendorf
- ECSA, Pittsburg
- European Center for Journalism
- Europees Instituut voor Bestuurskunde, Maastricht
- Europese Beweging Nederland, Den Haag
- EVS-conferentie
- FEWER, Den Haag
- Foreign Service College, Beijing
- GroenLinks, Tweede Kamer
- Hogeschool Deventer
- Hogeschool Haarlem
- ICES, Kandy, Sri Lanka
- IND, project-bijeenkomst, Arnhem
- INDRA-conferentie, Soesterberg
- Institute of Administration and Management Development, Ulaanbaatar

- Instituut Defensie Leergangen, Rijswijk
- Instituut voor Internationale Betrekkingen, Teheran
- International Forum on Diplomatic Training, Wenen
- ISRI, Maputo, Zuid-Afrika
- ISS
- JASON, Den Haag
- Kamer van Koophandel Haaglanden, Midden-Europa
- Koninklijke Militaire Academie, Breda
- Landmacht, Eerste Divisie, 't Harde
- LAP Forum, Leiden
- Machiavelli Amsterdam, Kosovo
- Ministerie van Buitenlandse Zaken
- Ministerie van Buitenlandse Zaken, Baku
- Ministerie van Buitenlandse Zaken, Riga
- Ministerie van Buitenlandse Zaken, Vilnius
- Ministerie van Economische Zaken, Teheran
- Ministerie van Economische Zaken, Tunis
- NAFTA, FAA, ambassade conferentie, Amerikaanse vrijhandelspolitiek
- Nederlands Studiecentrum
- Nederlandse Politie Academie, Warnsveld
- NRW-NL, binationale journalisten workshop
- Pax Christi
- Politicoloog in Perspectief, Leiden
- Politie regio Midden-Brabant, Eindhoven
- PvdA
- Raad voor Verkeer en Waterstaat
- Rijks Opleidings Instituut
- Rijksuniversiteit Groningen
- Rode Kruis
- Rotary, Bussum, Scheveningen, Wassenaar
- Rotary Oost-Achterhoek, Lichtenvoorde
- SIB, Groningen
- Slowakije Training Internationaal Onderhandelen, Bratislava
- Sociëteit voor Culturele Samenwerking, Den Haag
- STD
- Studentenorganisatie, Maastricht
- TEPSA, Brussel
- The Second Decade, Midden-Europa
- The European International Model United Nations, Den Haag
- The Hague Appeal for Peace, studenten conferentie
- UNISCA, Universiteit van Amsterdam
- United Nations of Youth, Vught en Den Haag
- Universitaire Club Benelux, Gilzerijen
- Universiteit van Leicester, Diplomatic Studies Centre
- Universiteit van Leiden
- Universiteit van Teheran
- USAID, Washington
- Vereniging Studenten Psychologie, Universiteit van Amsterdam
- Volksraadpleging Oost-Timor, Utrecht
- Vredescafé Amstelveen

II INDIVIDUELE BIJDRAGEN STAF CLINGENDAEL

.....

Van een substantiële publicatie is sprake indien deze in wetenschappelijk en/of beleidsmatig opzicht nieuwe gezichtspunten oplevert. Voorts spelen omvang en veronderstelde duurzaamheid een rol.

Directie

Staden, A. van

substantiële publikaties

- 'Krijgsmacht of Vredesmacht? Keuzen voor de Nederlandse defensie in de 21ste eeuw', Den Haag, Instituut Clingendael, 1999 (i.s.m. R. de Wijk, C. Homan en D. Zandee)
- 'Eurodebat', Den Haag, Lemma, 1999 (i.s.m. H.H.J. Labohm en J.Q.Th. Rood)
- 'Mission Impossible? Europe's Role in Diplomacy and International Security', in W.J.M. van Genugten et al. (eds.), *Realism and Moralism in International Relations*, Den Haag, Kluwer Law International, 1999, p. 63-70
- 'Thuiswerkers en afgezanten. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de diplomatieke posten', in: Jan Melissen (red.), *Diplomatie. Raderwerk van de internationale politiek*, Assen: Van Gorcum, 1999, p. 21-36
- 'Economisering van de internationale betrekkingen? De veronderstelde omwenteling in de internationale politiek na de Koude Oorlog', in: *Internationale Spectator*, (53)11, november 1999, p. 612-617

voorts

- 'Wat is de NAVO ons eigenlijk nog waard?', in: G.J. Folmer e.a., *50 jaar NAVO en Nederland*, Den Haag, uitgave Atlantische Commissie, 1999, p. 15-22
- 'For a Better Tomorrow. Asia-Europe Partnership in the 21st Century', Asia-Europe Vision Group Report 1999, Seoul, March 1999, mede-opsteller, p. 55
- diverse kleinere publicaties
- gastlezingen in Zagreb, Parijs, Almaty, Stockholm en Lissabon
- hoofdredacteur *Internationale Spectator*
- lid Adviesraad Instituut Defensieelergangen te Rijswijk
- lid bestuur tijdschrift *Transaktie*
- voorzitter en lid van curatoria bijzondere leerstoelen
- lid van Raad van Advies van Stichting Nationaal Erfgoed 'Hotel De Wereld'
- lid (als vertegenwoordiger van Nederland) in Asia-Europe Vision Group

Meerts, P.W.*Onderzoek (publicaties)*

- 'The Changing Nature of Diplomatic Negotiation', in: J. Melissen (ed.), *Innovation in Diplomatic Practice*, London: Macmillan press, 1999, p. 79-93
- 'Diplomatiek Onderhandelen als Specialisme', in: J. Melissen (ed.) *Diplomatie, Raderwerk van de Internationale Politiek*, Assen: Van Gorcum Comp., 1999, p. 185-198

voorts

- 124 dagdelen trainingen in internationaal onderhandelen in Clingendael, elders in Nederland en in het buitenland (Almaty, Baku, Beijing, Bonn, Bruehl, Leicester, Muscat, Riga, Teheran, Tunis, Ulaanbaatar, Vilnius, Zagreb)
- 14 dagdelen advisering in Kazahkstan en Mongolië
- 8 dagdelen lezingen in Den Haag, Oxford, Teheran en Wenen
- 4 interviews schrijvende pers, 1 interview radio, 1 interview televisie
- lid 'International Forum on Diplomatic Training'
- lid adviesraden Diplomatieke Academies van Oman en Uzbekistan
- lid 'Steering Committee Processes of International Negotiation' (PIN)
- lid Bestuur Nederlandse Vereniging voor de Verenigde Naties
- Honorary Visiting Fellow Diplomatic Studies Programme, Leicester

Wetenschappelijk adviseur**Labohm, H.H.J.***substantiële publicaties*

- 'Latijns-Amerika na het "verloren decennium", kansen voor het nieuwe millennium', co-auteur samen met Gerald Baal en Sven Kallen, SMO/Clingendael-uitgave, januari 1999
- Euro-debat
Verzamelbundel artikelen. Co-auteur samen met J.Q.Th. Rood en A. van Staden, uitgeverij Lemma, maart 1999
- 'Sleutelen aan het kapitalisme. Over de intellectuele wortels van de neo-liberale revolutie', Verzamelbundel artikelen. Uitgeverij Lemma, mei 1999
- Report of the Clingendael Conference 'The Finnish EU Presidency', 29 juni 1999, (ed.), 24.september 1999
- 'De moderne wereldeconomie in vogelvlucht'. Bijdrage aan de Encarta Winkler Prins Wereldatlas 2000 op cd-rom, oktober 1999.
- 'Heeft het neo-liberale paradigma zijn onschuld verloren?', in: *Internationale Spectator*, november 1999

voorts

- 33 voordrachten in binnen- en buitenland
- 28 krantenartikelen
- 1 deelname aan gedachtenwisseling met Tweede Kamer
- 4 interviews (waarvan 1 tv en 2 radio)
- 2 conferenties georganiseerd
- 3 panel-deelnamen
- begeleiding werkgroepen LBB
- lid van de redactie van *Liberaal Reveil*
- bestuurslid van de Interdisciplinaire Studiegroep Europese Integratie (ISEI)

Afdeling Onderzoek

Aspeslagh, R.

substantiële publicaties

- 'Attitudes of Dutch Young People towards Germany and the Germans', i.s.m. Manuela du Bois-Reymond, Henk Dekker), in: *European Yearbook on Youth Policy and Research*, CYRCE (editor), Vol. 2/1999, Intercultural Reconstruction: Trends and Challenges, Walter de Gruyter, Berlin, New York 1999, p. 99-116
- 'Do National Clichés and Stereotypes Have Any Relevance? A Research Reflection', (i.s.m. Henk Dekker), p. 25-34; 'Attitudes Toward Germany and Other European Union Countries among Dutch Youth', (i.s.m. Henk Dekker and Frits Meijerink), p. 57-90, in: *Politics, Groups, and the Individual*, Volume 7, Numbers 1 and 2, 1998, ©APP GmbH, D-22846 Norderstedt
- 'Vrienden, partners of opponenten? Nederland en Duitsland', Rob Aspeslagh (red.), Platform Duitsland, november 1999, 54 p.
- 'Ein besonderes Verhältnis. Deutschland und die Niederlande', Henk Dekker en Robert Aspeslagh, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1999, 265 p.

voorts

- 1 overig tijdschriftartikel (Ablak)
- 1 overig dagbladartikel
- 1 maal optreden als inleider of forumlid
- 11 dagdelen onderwijs (waarvan 2 extern)
- 3 interviews aan schrijvende pers
- 1 interview aan radio
- 2 interviews aan tv
- wetenschappelijk secretaris van de stichting ter bevordering van Duitsland Studiën in Nederland
- stagebegeleiding

Douma, P.S.

(80 procent)

substantiële publicaties

- 'Causes of Conflict in the Third World' (i.s.m. L. van de Goor en G. Frerks)

voorts

- coördinator project 'Conflictorzaken in de Derde Wereld'
- verscheiden malen gastcolleges en presentaties verzorgd in cursussen zowel intern als extern

Frerks, G.E.

(40 procent)

substantiële publicaties

- 'Causes of Conflict in the Third World' (i.s.m. P.S. Douma en L. van de Goor)

voorts

- hoofd project 'Conflictorzaken in de Derde Wereld'
- 12 maal optreden als inleider of forumlid
- 12 dagdelen onderwijs
- 2 interviews aan schrijvende pers
- lid van de Wetenschappelijke Raad van Advies Afrika Studie Centrum

- werkcomité ochtendprogramma Herdenking Capitulaties 1945

Goor, L. van de

substantiële publicaties

- 'Causes of Conflict in the Third World' (i.s.m. P.S. Douma en G.E. Frerks)

voorts

- coördinator project 'Conflictoorzaken in de Derde Wereld'
- voorzitter Ondernemingsraad van Clingendael

Hoetjes, B.J.S.

substantiële publicaties

- 'Een Europees-bestuurlijke verdieping?' in: *Internationale Spectator*, september 1999, p. 485-492
- 'Van Maastricht via Amsterdam naar Tampere: Binnenlandse Zaken, Justitie en De Europese integratie', p. 7-17, in: *Op weg naar Tampere*, B.J.S. Hoetjes (red.). Verslag van de Clingendaelconferentie, 27 september 1999, november 1999, 86 p.
- 'De Benelux', p. 214-218; 'De Europese Unie', p. 219-270; 'De EU als regio: visserijconflicten met Canada', p. 272-277; 'Internationale instituties', p. 245-269, in: *De bestuurlijke kaart van Nederland. Het openbaar bestuur en zijn omgeving in nationaal en internationaal perspectief*, G.H.J.M. Neelen e.a. (red.), uitgeverij Coutinho, Bussum, 1999
- 'Netherlands - a former founding father in search of control', in: *Fifteen into one? The EU and its member states since the TEU*, W. Wessels a.o. (eds.), Manchester University Press, 1999
- 'Une intensification laitière coûteuse aux Pays-Bas' (i.s.m. J.P. Boinon), pp. 81-92; 'Pays-Bas: des quotas lisiers aux quotas porcs' (i.s.m. J.P. Boinon), pp. 271-287; 'Un point de vue néerlandais', pp. 404-408, in: *L'agriculture européenne et les droits à produire*, D. Barthélemy & J. David (réd.), Paris, INRA éditions, 1999

voorts

- De betekenis van de EU voor de Nederlandse en Hongaarse gemeenten en voor hun onderlinge samenwerking, bijdrage voor de landenkring Nederland-Hongarije (VNG), Den Haag, 1999, 15 p.
- 2 boekbesprekingen (*Internationale Spectator*)
- 1 krantenartikel (i.s.m. J.Q.Th. Rood)
- 1 conferentiepaper (i.s.m. J.Q.Th. Rood)
- 3 papers
- 1 eindrapport
- 1 rapport
- 19 maal optreden als inleider of forumlid
- 5 dagdelen onderwijs
- 17 interviews aan schrijvende pers
- 15 interviews aan radio
- 2 interviews aan tv

Homan, C.

(60 procent)

substantiële publicaties

- 'Defensie bezuinigt verder', in: *Maritiem Journaal* 1999, WYT

Uitgeefgroep, Rotterdam, 1999 p. 72-85

- 'Observations on a Code of Conduct for the Military', in: *The Commander's Responsibility, Netherlands Annual Review of Military Studies 1998*, A.L.W. Vogelaar, K.F. Muusse, J.H. Rovers (eds.), Royal Netherlands Military Academy, Breda, 1999, p. 225-237
- 'Nucleaire Strategie', in: *inleiding Militaire Strategie*, G. Teitler, J.M.J. Bosch, W. Klinkert en anderen, Koninklijk Instituut voor de Marine, Instituut Defensie Leergangen, Koninklijke Militaire Academie, 1999, p. 171-201
- 'De grenzen van de militaire interventie', in: *Kernvraag*, 1999/3, nr. 121, p. 49-63
- 'Krijgsmacht of Vredesmacht. Keuzen voor de Nederlandse defensie in de 21e eeuw' (i.s.m. A. van Staden, R. de Wijk, D. Zandee), Instituut Clingendael, Den Haag, maart 1999, 87 p.
- 'The way ahead: Harmonisation, complementary forces structure, role-specialisation, cooperative procurement?', in: *European Force Structures*, Occasional paper nr. 8, Gordon Wilson (ed.), Institute for Security Studies, WEU, Paris, August 1999
- 'A world without Nuclear Weapons remains Utopia', in: *Nuclear Arms: A Problem of the 20th Century or the 3rd Millenium?*, Interchurch Peace Council IKV, The Hague, September 1999, p. 40-45
- 'De teloorgang van het Rode Leger', in: *Jaarboek Vrede en Veiligheid 1999*, Studiecentrum voor Vredesvraagstukken, KU Nijmegen 1999, p. 101-113

voorts

- tweemaandelijks column in ARMEX-defensie magazine
- 5 overige tijdschriftartikelen (Atlantisch Perspectief, Internationale Spectator 2x, Intermediair, ARMEX)
- 8 dagbladartikelen
- 1 boekbespreking (Internationale Spectator)
- 3 conferentiepapers
- 21 maal optreden als inleider of forumlid
- 33 dagdelen onderwijs (waarvan 21 extern)
- 12 interviews aan schrijvende pers
- 21 interviews aan radio
- 11 interviews aan tv
- voorzitter van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap
- lid Helsinki Comité
- lid van het bestuur van de 'Foundation for War Studies'
- lid Programma Adviesraad TNO Technische Menskunde
- lid van de redactiecommissie Jaarboek Maritiem Journaal
- lid International Institute for Strategic Studies
- lid Royal United Services Institute for Defence Studies

Kreemers, B.

(vanaf september)

substantiële publicaties

- 'Tussen Euroleger en Madurodamcompagnie. Op zoek naar een Europese defensie', (i.s.m. Dick Zandee), Clingendael A-4 publicatie, december 1999, 45 p.
- 'Een nieuwe Duitse *Alleingang*', in: *Internationale Spectator*, december

1999, p. 640-644

voorts

- 2 overige dagbladartikelen
- 2 maal optreden als inleider of forumlid
- 1 interview aan radio

Leeuwen, M. van

(80 procent)

substantiële publicaties

- 'EU and US - security relations and the New Transatlantic Agenda. Two case studies', Clingendael-A4 publicatie, januari 1999, 22 p.
- 'Verenigde Staten', in: *Nederland zoekt het tweegesprek. Neobilaterale accenten in de Europese politiek*, p. 175-196, Alfred Pijpers (red.), Notitie 7, Instituut Clingendael, Den Haag, maart 1999, 209 p.
- 'Politieke opvolging en staatsgrenzen in het Midden-Oosten', in: *Internationale Spectator*, mei 1999, p. 265-271
- 'Religieus terrorisme als "nieuwe dreiging"', in: *Internationale Spectator*, november 1999, p. 597-602

voorts

- plaatsvervangend hoofd afdeling Onderzoek
- 2 maal optreden als inleider of forumlid
- 7 dagdelen onderwijs (waarvan 2 extern)
- 1 interview aan schrijvende pers
- 6 interviews aan radio
- 3 interviews aan tv
- lid algemene redactie *Internationale Spectator*
- coördinator taakgroep Nieuwe Dreigingen
- lid Commissie Vrede en Veiligheid van de Adviesraad Internationale Vraagstukken
- stagebegeleiding (Tim Koopmanschap)

Leurdijk, D.A.

substantiële publicaties

- 'Kosovo: a Mandate for NATO?', in: *Jason Magazine*, 1, 1999, p. 29-33
- 'Kosovo: A case of "coercive diplomacy"', in: *Helsinki Monitor*, 1999, no. 2, p. 8-18
- 'Terug naar AF: de aanloop naar de Nederlandse deelname aan Operatie "Allied Force"', in: *Internationale Spectator*, oktober 1999, p. 539-545
- 'Kosovo. Van crisis tot crisis', (i.s.m. Dick Zandee), Clingendael notitie 8, oktober 1999, 110 p.

voorts

- 1 overig tijdschriftartikel (VVN-berichten)
- 1 overig hoofdstuk in boek (Winkler Prins encyclopedisch jaarboek 1999)
- 20 maal optreden als inleider of forumlid
- 38 dagdelen onderwijs (waarvan 8 extern)
- 64 interviews aan schrijvende pers
- 138 interviews aan radio
- 52 interviews aan tv
- lid van de Commissie Vrede en Veiligheid van de Adviesraad Internationale Vraagstukken
- lid raad van advies van de Logistics Support Group (LSG)

- lid redactie 'International Peacekeeping'
- lid taakgroep vredesondersteuning en conflictpreventie

Linde, J.G. van der

(60 procent)

substantiële publicaties

- 'Van Zwart Goud naar Zwart Zaad', in: *Internationale Spectator*, april 1999, p. 216-221
- 'Het Midden-Oosten is kwetsbaar', in: *Intermediair*, 28 oktober 1999
- 'The State and the International Oil Market. Competition and the Changing Ownership of Crude Oil Assets. Studies in Industrial Organization', Kluwer Academic Publishers, Boston, October 1999, pp. 180

voorts

- 3 maal optreden als inleider of forumlid
- 23 dagdelen onderwijs (waarvan 17 extern)
- 8 interviews aan schrijvende pers
- 34 interviews aan radio
- 2 interviews aan tv
- stagebegeleiding Mathieu Segers

Meulen, J.W. van der

substantiële publicaties

- 'Toenadering Polen-Oekraïne: noodzakelijk maar moeilijk', in: *Internationale Spectator*, maart 1999, p. 161-165
- 'Polen', in: *Nederland zoekt het tweegesprek. Neobilaterale accenten in de Europese politiek*, Alfred Pijpers (red.), Clingendael-Notitie 7, maart 1999, p. 141-154
- 'Closer Ties Between Poland and Ukraine: A Question of Perseverance', in: *Romanian Journal of International Affairs*, Volume V, 2-3/1999
- 'Migratie en asiel in Centraal-Europa en de uitbreiding van de Europese Unie', Clingendael A-4 publicatie, december 1999, 37 p.
- 'Politiesamenwerking tussen de EU-landen en Midden-Europa', (i.s.m. P.P. Mlicki), in: *Internationale Spectator*, december 1999, p. 656-660

voorts

- wekelijkse commentaar in Het Financieele Dagblad
- maandelijks bijdrage aan Reflector
- 4 overige hoofdstukken in boek (Winkler Prins encyclopedisch jaarboek 1999)
- 16 maal optreden als inleider of forumlid
- 17 dagdelen onderwijs (waarvan 15 extern)
- 42 interviews aan de schrijvende pers
- 16 interviews aan radio
- 4 interviews aan tv
- lid bibliotheekcommissie instituut Clingendael (vanaf juli)

Pijpers, A.E.

(60 procent Instituut Clingendael, 40 procent docent Internationale Betrekkingen, Universiteit Leiden)

substantiële publicaties

- 'Nederland en Luxemburg: een grote en een kleine mogelijkheid?' (i.s.m.

- Jan Willem Brouwer), in: *Internationale Spectator*, januari 1999, p. 31-36
- 'Een nieuwe bilaterale werkelijkheid', p. 7-21; 'Luxemburg' (i.s.m. J.W. Brouwer), p. 97-113; 'Conclusies en perspectief', p. 197-208, in: *Nederland zoekt het tweegesprek. Neobilaterale accenten in de Europese politiek*, Alfred Pijpers (red.), Clingendael Notitie 7, maart 1999, 209 p.
- 'De mythe van het democratisch tekort. Een discussiebijdrage over de Europese politiek', Clingendael A4-publicatie, oktober 1999, 41 p.
- 'Priorities for the Finnish EU Presidency', in: *The Finnish EU Presidency*, Hans H.J. Labohm (ed.), Den Haag, Instituut Clingendael 1999, p. 10-13
- 'Unionsbürgerschaft', in: *Die EU Präsidentschaft Deutschlands*, Susanne Raven (Hrsg.), Den Haag, Instituut Clingendael 1999, p. 58-60

voorts

- 1 overig hoofdstuk in boek (Jahrbuch der Europäischen Integration 1998/99)
- 2 overige tijdschriftartikelen (*Internationale Spectator*)
- 1 boekbespreking (*Internationale Spectator*)
- 1 dagbladartikel
- 2 conferentiepapers
- 9 maal optreden als inleider of forumlid
- 20 dagdelen onderwijs (waarvan 2 extern)
- 6 interviews aan schrijvende pers
- 5 interviews aan radio
- 1 interview aan tv
- vice-voorzitter Stichting Interdisciplinaire Studiegroep Europese Integratie (ISEI), Den Haag
- secretaris Stichting Europa Instituut Amsterdam
- lid algemeen bestuur Trans European Policy Studies (TEPSA), Brussel
- stagebegeleiding:
 - Richard Berkhout (stagepublicatie: Nederlandse bijdrage aan Enlargement/Agenda 2000-Watch, Bonn, Institut für Europäische Politik i.s.m. Trans European Policy Studies Association, June 1999, p.105-106);
 - Leonore van Zalinge

Rood, J.Q.Th.

substantiële publicaties

- 'Duitsland en Europa. Continuïteit of verandering?', in: *Atlantisch Perspectief*, nr. 1, 1999, p. 8-11
- 'Eurodebat' (i.s.m. H.H.J. Labohm, A. van Staden), uitgeverij Lemma, Utrecht, 1999, 83 p.
- 'Amsterdamse left-overs. De uitbreiding en hervorming van de Europese Unie', in: *Internationale Spectator*, december 1999, p. 635-639
- 'Selected key issues for the Finnish EU Presidency', p. 23-26, in: *The Finnish EU Presidency*, Hans H.J. Labohm (ed.), report of the Clingendael Conference, The Hague, 29 June 1999, 63 p.

voorts

- hoofd afdeling Onderzoek
- 1 overig tijdschriftartikel (*Internationale Spectator*)

- 1 dagbladartikel
- 1 conferentiepaper (i.s.m. B. Hoetjes)
- 24 maal optreden als inleider of forumlid
- 43 dagdelen onderwijs (waarvan 16 extern)
- 12 interviews aan schrijvende pers
- 5 interviews aan radio
- 6 interviews aan tv
- bijzonder hoogleraar universiteit Utrecht (per 1 juni)
- voorzitter ISEI
- algemene redactie Internationale Spectator
- redactielid Transaktie
- stagebegeleiding Mathieu Segers

Rozemond, S.

(t/m februari)

publicatie(s)

- 1 tijdschriftartikel (Internationale Spectator)

voorts

- 1 interview aan schrijvende pers
- lid van de Commissie Europese Integratie van de Adviesraad Internationale Vraagstukken

Veenstra, W.J.

(vanaf 1 november)

- 2 maal optreden als inleider of forumlid
- lid Internationaal Perscentrum Nieuwspoor, Den Haag

Verstegen, S.

- verscheiden malen gastcolleges en presentaties verzorgd in cursussen zowel intern als extern

Walraven, K. van

(t/m september)

substantiële publicatie(s)

- 'The Pretence of Peace-keeping. ECOMOG, West-Africa and Liberia (1990-1998)', Study 10, Instituut Clingendael, november 1999, 131 p.
- 'The Netherlands and Liberia. Dutch Policies and Interventions with Respect to the Liberian Civil War', Instituut Clingendael, Den Haag, november 1999, 108 p.

voorts

- coördinator project Conflictpreventie West-Afrika
- lid taakgroep vredesondersteuning en conflictpreventie
- verscheiden malen gastcolleges en presentaties verzorgd in cursussen zowel intern als extern

Wijk, R. de

substantiële publicaties

- 'Misverstanden rond inzetbaarheid en taken', in: *Internationale Spectator*, februari 1999, p. 102-104
- 'Krijgsmacht of Vredesmacht. Keuzen voor de Nederlandse defensie in de 21e eeuw' (i.s.m. A. van Staden, D. Zandee, C. Homan), Instituut Clingendael, Den Haag, maart 1999, 87 p.
- 'De NAVO: nieuwe taken, nieuwe problemen?', in: *Jaarboek Vrede en Veiligheid 1999*, B. Bomert en T. van den Hoogen (red.), Studiecentrum voor Vredesvraagstukken, KU Nijmegen, p. 61-81
- 'Redefining the Alliance for the next millennium', in: NATO 50th Anniversary, W. Fessey (ed.), Kean Publications Ltd. Hadleigh, p. 206-209
- 'De historie en politieke betekenis van het NAVO-bondgenootschap', in: *Militaire Spectator*, 168 (4), april 1999, p. 171-175 (tevens verschenen in: *Marineblad*, april 1999, p. 131-135)
- 'St. Malo: Keerpunt in de Europese defensiediscussie', in: *Europa in Beweging*, nr. 5, p. 6-9
- 'What is NATO?', in: *Atlantisch Perspectief*, no. 6/7, 1999, p. 4-8
- 'Kosovo: wie won wat?', in: *Internationale Spectator*, juli/augustus 1999, p. 389-390

voorts

- 6 dagbladartikelen
- 1 overig hoofdstuk in boek (Cyprus and the European Union)
- 2 overige tijdschriftartikelen (*Internationale Spectator*, DIXIT)
- 1 overig artikel (cd-rom uitgave)
- 2 boekbesprekingen (NRC Handelsblad, *Journal of Contingencies and Crisis Management*)
- ± 50 lezingen en gastcolleges
- ± 50 interviews aan schrijvende pers
- ± 100 interviews aan radio
- ± 150 interviews aan tv
- hoogleraar Koninklijke Militaire Academie, Breda
- bijzonder hoogleraar universiteit Leiden (per 1 juli)

Zandee, D.H.

substantiële publicaties

- 'Krijgsmacht of Vredesmacht. Keuzen voor de Nederlandse defensie in de 21e eeuw' (i.s.m. A. van Staden, R. de Wijk, C. Homan), Instituut Clingendael, Den Haag, maart 1999, 87 p.
- 'Civil-military interaction in peace operations', in: *NATO Review*, Spring 1999, p. 10-13
- 'De NAVO en Kosovo: een crisis te ver?' in: *Internationale Spectator*, mei 1999, p. 255-258
- 'Kosovo: het luchtwapen en vredesafdwinging', in: *Internationale Spectator*, oktober 1999, p. 534-538
- 'Kosovo. Van crisis tot crisis', (i.s.m. Dick Leurdijk), Clingendael notitie 8, oktober 1999, 110 p.
- 'Tussen Euroleger en Madurodamcompagnie. Op zoek naar een Europese defensie', (i.s.m. Bert Kreemers), Clingendael A-4 publicatie, december 1999, 45 p.

voorts

- 3 boekbesprekingen (Internationale Spectator)
- 5 krantenartikelen
- 1 overig dagbladartikel
- 6 overige tijdschriftartikelen (Militaire Spectator/Marineblad, Atlantisch Onderwijspaper 19/Atlantisch Perspectief, Inter Disciplinair, Internationale Spectator, ARMEX defensiemagazine, Helsinki Monitor)
- 26 maal optreden als inleider of forumlid
- 25 dagdelen onderwijs (waarvan 15 extern)
- 47 interviews aan schrijvende pers
- 48 interviews aan radio
- 22 interviews aan tv
- secretaris bestuur Atlantische Commissie
- lid werkgroep over studie 'NAVO na 1999' (Atlantische Commissie)

Duitsland Studiën

Raven, S.

(40 procent)

substantiële publicaties

- 'Vorbemerkung', p. 5-6, in: *Die EU-Präsidentschaft Deutschlands*. Ein Bericht zur Konferenz am 14. Januar 1999, Susanne Raven (Hrsg.), Instituut Clingendael, Den Haag, Februar 1999, 67 p.
- 'Ein besonderes Verhältnis. Deutschland und die Niederlande', Henk Dekker/Robert Aspeslagh. Susanne Raven (Übersetzung und Hrsg.), Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 265 p.

voorts

- 1 maal optreden als inleider of forumlid
- 2 dagdelen onderwijs
- 1 interview aan schrijvende pers
- 1 interview aan tv

Afdeling Opleidingen

Bakker, A.G.A.

Onderwijsactiviteiten

- opleidingscoördinatie:
 - Cursus Internationale Politiek
 - Leergang Buitenlandse Betrekkingen
- 20 dagdelen onderwijs
- werkgroepbegeleiding opleidingen voor buitenlandse diplomaten

voorts

- secretaris jury 'Genootschapsprijs'
- 3 interview krant
- 26x interview radio
- 5x interview tv

Boudewijn, R.

- Onderwijsactiviteiten*
- Opleidingscoördinatie Opleidingen Europese Integratie
 - Ontwikkeling simulaties en casuïstiek
 - ontwikkeling nieuwe programma's en casuïstiek
 - 47 dagdelen onderwijs
 - werkgroepbegeleiding LBB en LOD
 - onderhandelingstrainingen

- voorts*
- Lid Taakgroep Beleidsanalyse

Dijkstra, J.A.

Onderwijsactiviteiten
voorts

- 24 dagdelen onderwijs
- plaatsvervangend hoofd van de afdeling
- hoofd cluster Internationale Veiligheid en Conflictsituaties:
 - acquisitie
 - ontwikkeling onderwijsprogramma's
 - algemene coördinatie cluster programma's
- medewerker onderzoek Attitude en Vaardigheden
- lid Adviesraad Opleidingen
- lid clustercoördinatorenoverleg
- lid taakgroep Nieuwe Dreigingen
- lid P.R. beraad
- lid Algemene Zaken Overleg
- lid Bibliotheekcommissie

Haisma, I.M.

Onderwijsactiviteiten

- opleidingscoördinatie: alle Clingendael opleidingen
- curriculum en productontwikkeling
- advisering op het terrein van opleiden en opleidingen internationale betrekkingen, Europese samenwerking en internationale veiligheids en conflictsituaties
- 12 dagdelen onderwijs
- 4 x interview radio/dagbladen

voorts

- hoofd van de afdeling Opleidingen: coördinatie
 - Personeel, Informatie: produktie nieuwe brochure en PR materiaal, organisatie: strategische discussie, financiën, automatisering en andere middelen en huisvesting
- Externe Betrekkingen van de afdeling:
 - Lid Hoger Onderwijsplatform Den Haag
 - Lid Samenwerkingsverband ISS en TMC Asserinstituut
 - Acquisitie nieuwe cliëntèle zakelijke markt, jongeren, NGO's
- bezoek diverse internationale conferenties ter zake van Diplomatieke training (Londen, Wenen onder meer)
- deelname aan wekelijks Directieberaad
- lid Adviesraad opleidingen
- lid taakgroep Beleidsanalyse
- lid P.R. Beraad
- voorzitter Clustercoördinatorenoverleg

Hooff, F. van*Onderwijsactiviteiten*

- opleidingscoördinatie: Leergang Midden-Europese Diplomaten, Leergang Oost-Europese Diplomaten
- ontwikkeling van andere opleidingsactiviteiten voor MOE-landen
- panellid 'culturele verschillen' voor managers uit Rusland
- EU consultant in Phare-projecten (Slovenië)

Nollen, S.J*Onderwijsactiviteiten*

- opleidingscoördinatie: cursussen Europese integratie
- curriculum- en produktontwikkeling
- ontwikkeling simulaties en casuïstiek
- 47 dagdelen onderwijs
- EU consultant in 2 Phare-projecten (Letland, Slovenië)
- onderhandelingsseminars

voorts

- hoofd cluster Europese Samenwerking:
- acquisitie
- ontwikkeling onderwijsprogramma's
- algemene coördinatie cluster programma's
- secretaris bestuur NGIZ
- lid taakgroep Beleidsanalyse
- lid clustercoördinatorenoverleg
- lid internet-redactie van de EBN
- lid feestcommissie

Sprangemeijer, F.M.*Onderwijsactiviteiten*

- opleidingscoördinatie:
- module Internationale Vraagstukken
- seminar International Negotiations
- Leergang Centraal Azië en Mongolië

Ton, R.S.*Onderwijsactiviteiten*

- opleidingscoördinatie:
- Leergang Buitenlandse Betrekkingen
- Module Internationale Vraagstukken
- Masters programme for Ethiopian policy makers
- Opleidings- en onderzoeksprojecten in Mozambique
- verzorging onderhandelingsseminars
- Seminar Internationaal Beleid
- 34 dagdelen onderwijs
- 2 practica geschreven

voorts

- hoofd cluster Internationale Betrekkingen en Diplomatie
- acquisitie
- ontwikkeling onderwijsprogramma's
- algemene coördinatie cluster programma's
- secretaris Adviesraad opleidingen
- lid clustercoördinatorenoverleg
- lid P.R.-beraad

- Evaluatiemissie Mozambique
- 3x interview radio/krant

Wassen, W.J.

Onderwijsactiviteiten

- opleidingscoördinatie:
 - Leergang Topmanagement Defensie (Clingendael modules)
 - Cursus Militaire attachés (Clingendael modules)
 - Cursus Crisisbeheersing
 - Cursus Internationale Veiligheid
 - Seminars European Patent Office

voorts

- diverse activiteiten op het terrein van voorlichting
- secretaris PR-beraad
- lid comité ochtendprogramma 5 mei in Wageningen

Zijlstra, L.

Onderwijsactiviteiten

- opleidingscoördinatie:
 - Masters programme for Ethiopian policy makers
 - Leergang Internationale Betrekkingen voor Mozambique
 - Seminars internationaal beleid
 - Ontwikkeling modules afstandsonderwijs
 - Onderhandelingstrainingen
 - Ontwikkeling expertontmoetingen en conferenties bedrijfsleven

voorts

- 40 dagdelen onderwijs
- lid taakgroep Nieuwe dreigingen
- afgevaardigde in Kennisnetwerk Haaglanden
- deelname en bijdrage Diplomatie Conferentie: 21st Century: Knowledge Management
- marktonderzoek en strategie advies mogelijkheden afdeling opleidingen

S. van Ankeren en A.C. Molenaar verzorgen samen de redactie en samenstelling van het personeelsblad C-Mail.

III STAF CLINGENDAEL

.....

Staf Clingendael (indien niet anders is aangegeven) per 31 december 1999

Afdeling/functie

Naam

Directie

directeur
adjunct-directeur
wetenschappelijk adviseur
wetenschappelijk adviseur
directiesecretaresse

prof.dr A. van Staden
drs P.W. Meerts
dr H.H.J. Labohm
mr R. Schreurs.
mw J.A. Gerharz

Afdeling Onderzoek

hoofd
plv.hoofd
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
(Stg. ter Bevordering van Duitslandstudien in Nederland)
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk assistent in opleiding
hoofd secretariaat

prof.dr J.Q.Th. Rood
mw. dr M. van Leeuwen
dhr R. Aspeslagh
prof.dr ir G.E. Frerks
drs L. van de Goor
dr B. Hoetjes
genmajmarns b.d. mr drs C. Homan
mw dr N. Kop
drs H.P.M. Kreemers
drs D.A. Leurdijk
mw dr J.G. van der Linde
drs J.W. van der Meulen
dr A.E. Pijpers
mw drs S. Stengel

drs W.J. Veenstra
mw drs S.E.M. Verstegen
prof.dr R. de Wijk
drs D.H. Zandee
mw drs C. Bottenheft
mw W.J. Singeling

hoofd secretariaat/hoofd DTP
plv. hfd. secretariaat
administratief medewerker

mw J.H. Fonhof-Scholten
mw B. Leiteritz
mw C.E. L'Ami

Afdeling Opleidingen

hoofd
plv. hoofd
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
medewerker

staf-assistent
staf-assistent
hoofd secretariaat
plv. hoofd secretariaat
administratief medewerker
administratief medewerker
administratief medewerker
administratief medewerker

mw mr drs I.M. Haisma
Intkolmarns J.A. Dijkstra
drs R.S. Ton
drs A.G.A. Bakker
kol. b.d. M. Bevers
drs R. Boudewijn
ktz b.d. R. Casparie
mw drs F.A.M. van Hooff
kol. b.d. W.A. Huijssoon
mw drs S.J. Nollen
dhr W.J. Wassen
drs L.P. Zijlstra
mw F.M. Sprangemeijer-Sollewijn
Gelpke
ao A.A.C. Buijnsters
mw A.E.T. Sjarbaini
mw C.C.Y.W. Theil-ten Have
mw C.J. van Egmond
mw J.A. Kau
mw C.M. Lentze-Zammito
mw H.M. van Rijn-Stutz
mw E.Z. van Veen

Stafbureau Externe Betrekkingen

hoofd
plv. hoofd
staf-assistent

drs P.W. Meerts
mw drs A.C. Gans-Pronk
mw E.H. Hout

Stafbureau Internationale Spectator

hoofdredacteur
eindredacteur
eindredacteur

prof.dr A. van Staden
drs G.J. Telkamp
drs P.A. Schregardus

Stafbureau Automatisering

hoofd
systeembeheerder

drs G.W. van der Velden
dhr B. Martinez Mayans

Afdeling Bedrijfsvoering

hoofd

dhr R.E. de Boer

Stafbureau Bidoc

hoofd
documentaliste
documentaliste
staf-assistent

dhr R.E. de Boer
mw S. van Ankeren
mw drs A.C. Molenaar
dhr Th. Schneider

Stafbureau Financiën

hoofd/administrateur
staf-assistent

dhr S. Boejharat
mw H. Gangadajal

Stafbureau Logistiek en Organisatie

hoofd
receptioniste/telefoniste
receptionist/telefonist
technisch medewerker
technisch medewerker

mw S. Vogelsang
mw M.J. Velders
dhr Th. Schneider
dhr M.A. William
dhr G.A. Wierdsma

**Nederlands Genootschap voor
Internationale Zaken**

administratief medewerkster

mw J.M. Schneiders-van Schie